

The image features two vibrant green apples with long, thin stems and two large, serrated green leaves. The apples are positioned at the bottom, with their stems arching upwards to form a heart-like shape. The entire scene is set against a bright yellow background. A white rectangular border frames the central image. Overlaid on the lower part of the image is the main title in large, bold, white capital letters.

JUHENDMATERJAL OMAVALITSUSÜKSUSTELE

MEETMED TÕHUSTAMAKS INIMKAUBANDUSE VASTU VÕITLEMIST KOHALIKUL TASANDIL

Tänuõnad

Läänemeremaade Nõukogu ja Läti Vabariigi Siseministeerium soovivad avaldada tänu projektipartneritele: MTÜ Living for Tomorrow´le (Eesti), Leedu Kohalike Omavalitsuste Liidule, Norra Justiits- ja Julgeolekuministeeriumile, Poola Siseministeeriumile ning Stockholmi Maakonna Haldusnõukogule Rootsisis.

Erilist tänu avaldame STROMi projekti rakendamisel osalenud riikide meeskondadele ja nende juhtidele ning Läänemeremaade Nõukogu Inimkaubanduse Vastase Rakkerühma (CBSS TF-THB*) liikmetele nende pühendunud töö eest juhendmaterjali valmimisel:

Sofie Andersen* (Taani), Leemet Paulson* ja Sirle Blumberg (Eesti), Jari Kähkönen* ja Anniina Jokinen (Soome), Nicole Zündorf-Hinte*, Jürgen Thomas* ja Philipp Schwertmann Saksamaal, Lāsma Stabiņa* (Läti), Reda Sirgedienė* ja Aleksandras Tiaškevičius (Leedu), Jan Austad* (Norra), Aneta Suda* ja Ewa Nowacka* (Poola), Nikolay Kalashnikov* ja Natalia Zaibert (Vene Föderatsioon) ning Karin Bengtson* ja Endrit Mujaj (Rootsi).

Juhendmaterjali koostamist on rahastanud Läänemeremaade Nõukogu projektide koostamise fond, Rootsi Instituut ja Läti Vabariigi Siseministeerium.

Juhendmaterjal omavalitsusüksustele

Meetmed tõhustamaks inimkaubanduse vastu võitlemist kohalikul tasandil

Autorid:

Anniina Jokinen, Liliana Sorrentino, Stana Buchowska, Vineta Polatside

Toimetaja:

Sirle Blumberg

© LÄÄNEMEREMAAD NÕUKOGU, DETSEMBER 2015

© LÄTI VABARIIGI SISEMINISTEERIUM, DETSEMBER 2015

Sisukord

Sissejuhatus	4
Peatükk 1 - Peamised põhimõtted ja standardid	9
Peatükk 2 - Inimkaubanduse defineerimine	12
Peatükk 3 - Kohaliku inimkaubanduse olukorra kaardistamine	16
Peatükk 4 - Inimkaubanduse tuvastamine	27
Peatükk 5 - Inimkaubanduse ohvrite abistamine	40
Peatükk 6 - Inimkaubanduse ennetamine kohalikul tasandil	52
Omavalitsusüksuste	60
Viited	62

Sissejuhatatus

Inimkaubandus on keeruline nähtus, mida sageli tingivad ja mõjutavad sotsiaalsed, majanduslikud, kultuurilised ja muud tegurid. Vaesus, allasurutus, sotsiaalsete või majanduslike võimaluste puudumine ning konfliktist või ebastabiilsusest tingitud ohud toovad kaasa selle, et üha rohkem inimesi soovib paremate tingimuste ja võimaluste otsingul migreeruda. Kõiki Läänemere piirkonna riike mõjutab riikidevaheline inimkaubandus. Igal aastal kaubitsetakse ärakasutamise eesmärgil Läänemere maade piirkonda, sellest välja või läbi selle naisi, mehi, tüdrukuid ja poisse. Lisaks mõjutavad piirkonda inimkaubanduse mudelite ja ohvristamise vormide pidevad muutused.

Inimestega kaubitsetakse seksuaalse ärakasutamise, aga ka sunniviisilise töö eesmärgil. Erinevates piirkondades on avastatud üha enam tööjõuga kauplemise juhtumeid, peamiselt sellistes sektorites nagu põllumajandus, marjakorjamine, restoranitöö ning koristus- ja ehitustööd. Peale selle kasutatakse inimesi ära kodusel sunnitööl, kerjamisele ja kuritegevusele sundimisel, elundite eemaldamiseks või muudel eesmärkidel, nagu identiteedivargus või toetuste saamise eesmärgil toimuv pettus.

Inimkaubanduse keeruline laad ja eri vormid mõjutavad selle nähtuse mõistmist ja sellest arusaamist, ohvrite tuvastamist, pakutavat abi ja kaubitsemise ennetamist üldiselt. Käesoleva juhendmaterjali eesmärk on tõsta esile olulisi küsimusi, mida kohalikud omavalitsused peaksid oma töövaldkonnas inimkaubandusega võitlemisel arvesse võtma. Kohalikul tasandil tuleks reageerida inimkaubandusele vastavalt oludele, suundumustele ja riskirühmadele, mis on eelnevalt kindlaks tehtud.

Taust – STROMi projekt

Juhendmaterjal on projekti „STROM – Strengthening the Role of Municipalities in the Work against Trafficking in Human Beings in the Baltic Sea Region“ (kohalike omavalitsuste rolli tugevdamine inimkaubanduse vastases töös Läänemere piirkonnas) lõpptulemus. Projekti viivad ellu ühiselt Läti Vabariigi Siseministeerium ning Läänemere maade Nõukogu Sekretariaadi Inimkaubanduse Vastane Rakkerühm (CBSS TF-THB) tihedas koostöös Eestis tegutseva MTÜ Living For Tomorrow, Leedu Kohalike Omavalitsuste Liidu, Norra Justiits- ja Julgeolekuministeeriumi, Poola Siseministeeriumi ning Stockholmi Maakonna Haldusnõukoguga Rootsis.

Hindamiseks omavalitsusüksuste praegust rolli ja vastutust inimkaubanduse ohvritele pakutava abi andmises ning töötamiseks kohalikul tasandil välja tõhus inimkaubanduse vastane poliitika, viis Läänemere maade Nõukogu läbi eelhindamise.

Piirkondlikud eksperdid Eesti, Leedu, Läti, Norra, Poola, Rootsi, Saksamaa, Soome, Taani ja Venemaa Föderatsiooni omavalitsusüksustest koostusid rahvusvahelise eksperdirühma koosolekul Riias, et jagada ja analüüsida olemasolevaid kohalikke mehhanisme inimkaubanduse juhtumitega tegelemiseks. Omavalitsusüksustele töötati välja erisuunised, tuginedes STROMi projekti raames tehtud töö peamistele tulemustele, järeldustele ja mõjule.

Miks vajame juhendmaterjali?

Nii rahvusvaheliselt kui ka Läänemere piirkonnas on suur osa seoses inimkaubandusega tehtud tööst hõlmanud kriminaalõiguse ja julgeoleku alast tegevust, sealhulgas uute õigusnormide kehtestamist, suuremaid poliitikakujundamise püüdlusi ning õiguskaitseorganitele koolituste pakkumist. Tööd on tehtud selle nimel, et toetada vabaühendusi, kes pakuvad ohvritele teenuseid ning edendatud vabaühenduste ja ametiasutuste koostööd. Osa neist tegevustest võib pidada nende mõju tõttu ennetavateks, kuid oluliselt vähem on keskendunud kohaliku tasandi lähenemisviisile, vähendamaks kaubitsetajate võimalusi inimesi ära kasutada, tehes kindlaks riskirühmad, selgitades välja probleemi ulatus kohalikul tasandil ning hinnates inimkaubanduse ohvreid.¹

Inimkaubandus avaldab kohalikele kogukondadele, linnadele ja omavalitsusüksustele väga konkreetset mõju.² Värbamine ja ärakasutamine toimub tänavatel ja lähikümbruses. Naisi ja mehi kasutatakse seksuaalselt ära tänavail või kohalikes baarides, ettevõtetes ja hotellides. Tööjõuga kaubitsemise ohvreid võib leida koduabilistest, avalike kontorite, koolide ja kaupluste koristajate hulgast, kohalikest restoranidest, kiirtoidukohtadest, põllumajandusettevõtetest, tanklatest või ehitusplatsidelt.³

Inimkaubandus on oluline nii linna- kui ka maapiirkondades ning ehkki seda esineb rohkem suurlinnades, toimub see ka väiksemates linnades kogu Läänemere piirkonnas. Kohalikud omavalitsused on sageli esimesed, kes puutuvad kokku nii ohvrite kui ka kaubitsetajatega. Samas ei ole sealsed ametnikud enamikul juhtudel riiklikes ja piirkondlikes inimkaubanduse vastastes strateegiates olulisel kohal. Samuti erinevad suurel määral kohalike ametnike suutlikkus, teadmised ja ressursid inimkaubanduse juhtumitega tegelemisel Läänemere piirkonnas. Kohalikel ametnikel on mitmeid vahendeid, mis võimaldavad nende piirkonnas tegutseda, aga mida sageli täielikult ei kasutata.

Igasugused soovitatud meetmed võivad erineda ja mõistagi peaksid erineva vastavalt kohalikele tingimustele ja inimkaubanduse olukorrale. Sihtriikide suurlinnadel on erinev suutlikkuse ja ressursside tase, mis puudutab inimkaubanduse probleemi lahendamist ja seda liiki kuritegevusest mõjutatud isikute abistamist, võrreldes väikeste küladega päritoluriigis, kus valitseb kõrge töötuse ja vaesuse tase.

Ka avalike teenuste korraldamisel esinevad halduslikud erinevused on Läänemere piirkonnas tavalised. Seepärast tuleks juhendmaterjali järgida viisil, mis võtab arvesse kohalikku süsteemi koos selle tugevate ja nõrkade külgedega.

Juhendmaterjal on väljatoodud suuniste põhinev tööenditel ning keskendub peamiselt kriitilistele teemadele, mis on STROMi projekti ja hindamisuuringu käigus kindlaks tehtud. Inimkaubandusega seotud küsimused ja teemad on üsna keerulised ja mitmemõõtmelised, seega jäeti lastega kaubitsemist käsitlevad erimeetmed suunistest välja.⁴ Üldiselt nõuavad suuniste nende rakendamisel soolise aspekti arvestamist, samas ei sisalda need soopõhiseid meetmeid. Juhendmaterjal tuginetakse võimalikult suures ulatuses olemasolevate struktuuride kasutamisele.

Juhendmaterjali eesmärk

Käesoleva juhendmaterjali üldeesmärk on pakkuda kohalikele omavalitsustele teadmisi ja õigeid vahendeid, et tugevdada nende rolli inimkaubanduse vastases töös ning suurendada inimkaubanduse vastaste meetmete tõhusust, tagades nõuetekohase ja õigeaegse ohvrite tuvastamise, samuti piisava ning jätkusuutliku abi ja kaitse.

Juhendmaterjali eesmärgid on eelkõige:

- edendada ohvrite õigusi;
- suurendada inimkaubandusest teadlikkust kohalike ametnike/võtmeisikute seas;
- välja tuua eeskujuna parimaid praktikaid, mis on välja töötatud piirkonnas ja mujal, kus omavalitsusüksused ja/või kohalikud omavalitsused omavad tähtsat rolli inimkaubanduse probleemiga tegelemisel ja ohvrite kaitsmisel;
- kaasata kohalikke partnereid/võtmeisikuid inimkaubanduse vastases võitluses omavalitsuste tasandil, tegeledes ühiste takistustega ja pakkudes välja tegevuspunkte, lahendamaks probleeme ja parandamaks inimkaubanduse vastase võitluse meetmeid.

Juhendmaterjali sihtrühm

Juhendmaterjali sihtrühm koosneb väga mitmesugustest kohaliku tasandi võtmeisikutest ja sidusrühmadest. Juhendmaterjali peetakse kõige asjakohasemaks ekspertide ja praktikute jaoks, kes töötavad suurtel ja keskmise suurusega linnades ja/või omavalitsusüksustes, kus on vähemalt teatav teadlikus inimkaubandusest.

- Linnapead, poliitikud ja otsustajad üldistes linna/omavalitsusüksuse juhtimisstruktuurides ja haldusasutustes, sealhulgas riigihankeametnikud.
- Eri valdkondade, näiteks sotsiaal- ja tervishoiuteenuste valdkonna tippjuhtkond ning nende organisatsioonide töötajad.
- Munitsipaalpolitsei ja järelevalveasutuste (tööhõive-, maksu-, pääste- jm ametid) ametnikud.
- Vabahenduste, eriti migrantide õiguste rühmad, sotsiaalteenuste osutajate ja inimkaubanduse vastaste vabahenduste esindajad ning migrantide kogukondade kohalikud organisatsioonid.

Omavalitsusüksuste roll

Omavalitsusüksuste põhirollid inimkaubanduse vastases võitluses on järgmised.

- Selgitada välja inimkaubanduse olukord, saamaks hea ülevaade probleemist kohalikul tasandil, koostada selge analüüs teemadest ja sõnastada sekkumiskava.
- Teha kindlaks inimkaubandusest ohustatud elanikerühmad ja kasutada ennetavat lähenemisviisi nende ärakasutamise ja nendega kaubitsemise ärahoidmiseks. Kohalike ametnike lähedus inimkaubanduse ohvriks sattunud isikutele ja kohtadele, kus ärakasutamine toimub, annab neile suurema võimaluse ära tunda inimkaubanduse märke ja tuvastada ohvrid.
- Kohalikel omavalitsustel võib olla keskne roll ohvrite vahetute ja pikaajaliste vajaduste kindlakstegemisel, mis hõlmab teenuste osutamist ning ohvrite abistamist nende iseseiva elu tagasisaamisel.
- Ehkki kohalikel omavalitsustel ei ole võrreldes riigi/keskvalitsustega olulist rolli inimkaubitsejate süüdimõistmisel, võivad kohalikud ametnikud olla esimesed, kes tuvastavad ärakasutamise olukorra, ning neil on oluline roll aitamaks politseid sekkumisel kuritegelike võrgustike tegevusse.
- Tegeleda kõikide inimkaubanduse aspektidega koostöös partneritega teistest avaliku sektori asutustest, õiguskaitseorganite, tervishoiuorganisatsioonide, vabahenduste ja erasektoriga.
- Tagada, et kohalikud avaliku sektori ametnikud, kes tegelevad ohvrite tuvastamise ja abistamisega, on teadlikud oma rollidest ja ülesannetest ning kasutavad ametlikke koostööstruktuure ja vastastikuse mõistmise memorandumeid.
- Suurendada teadlikkust inimkaubanduse probleemist, pakkudes kohalikele ametnikele asjakohast koolitust ning viies üldsuse või haavatavate rühmade seas ellu teadlikkuse suurendamise kampaaniaid.
- Hõlmata inimkaubanduse vastased meetmed ulatuslikumatesse linna või omavalitsusüksuste kuritegevuse ennetamise strateegiatesse ja struktuuridesse.
- Luua ja tugevdada koostööd ja partnerlussuhteid teiste kohalike ametnike, ametiasutuste, kodanikuühiskonna, eraettevõtete, ametiühingute ja erasektori organisatsioonidega, võitlemaks inimkaubandusega.

Juhendmaterjali struktuur

Juhendmaterjali esimeses peatükis kirjeldatakse peamisi põhimõtteid ja standardeid, mida kohaldatakse kõikide kohalikul tasandil inimkaubanduse vastu võitlemise poliitika- ja sekkumismeetmete väljatöötamisel ja rakendamisel. Kehtib neli peamist põhimõtet, mis nõuavad inimõigustel põhinevat lähenemisviisi, tingimusteta ja õigustele tuginevat ohvrite abistamist, tõendipõhist ennetamist ja sektoriülest koostööd.

Teises peatükis tutvustatakse, mis on inimkaubandus ja kuidas on see reguleeritud. Lisaks tuuakse näited inimkaubanduse eri vormidest, et illustreerida mitmeid Läänemere piirkonnas esinevaid inimkaubanduse liike.

Kolmandas peatükis keskendutakse inimkaubanduse kohaliku olukorra väljaselgitamisele ning tõstatatakse mitmesuguseid küsimusi, mida omavalitsusüksused peaksid arutama, et teha kindlaks kohalikud haavatavad rühmad ja riskantsed piirkonnad ning tuvastada olulised ametnikud, võtmeisikud, partnerid ja nende ressursid, parandamaks kohaliku tasandi sekkumist. Kohalike olude ja suundumuste tundmine võimaldab astuda samme, tuvastamaks ohvreid, pakkudes abi ennetamiseks inimkaubandust.

Neljandas peatükis keskendutakse inimkaubanduse ohvrite tuvastamisele ning tutvustatakse inimkaubanduse indikaatoreid. Väga erinevad kohalikud võtmeisikud suudavad tuvastada ohvreid, kui neile antakse juurdepääs inimkaubanduse indikaatoritele ja pakutakse koolitust nende kasutamiseks. Oluline on see, et kohalikud võtmeisikud reageeriksid kohe ja annaksid seejärel kahtlustest teada õigetele isikutele, et tagada korrektne toetus ja abi inimkaubanduse ohvritele ning väidetavate õigusrikkujate nõuetekohane uurimine.

Viiendas peatükis kirjeldatakse peamisi teemasid seoses ohvrite abistamise ja nende eri vormidega. Peatükis rõhutatakse, kui oluline on tagada pakutava abi vastavus ohvrite seoses tema individuaalsetele vajadustele seadmata seejuures tingimusi ning olenemata ohvri valmisolekust teha ametiasutustega koostööd.

Kuendas peatükis keskendutakse omavalitsusüksuste toetamisele Läänemere piirkonnas, kehtestades ja tugevdades meetmeid, hoidmaks ära inimkaubandust ja sellega seonduvat ärakasutamist. Peatükis pakutakse välja mitu meetet, mida omavalitsusüksused võivad kasutusele võtta. Mitmeid väljapakutud meetmeid võib lõimida sotsiaal-, majandus- ja kuritegevuse ennetamise poliitika ja programmidega, mis on seotud näiteks sotsiaalse tõrjutuse ja kõrvalejätmise, ohutu rände, rändajate lõimimise, vaesuse, hariduse, naistevastase vägivallega jne. Väljapakutud tegevuspunktid rõhutavad vajadust kehtestada pigem ettevaatav kui reageeriv ennetusstrateegia. Selline ettevaatav poliitika on kõige kulutõhusam ja hoiab lõppkokkuvõttes kokku vahendeid.

Omavalitsusüksuste tabelis on esitatud kokkuvõte peamistest omavalitsusüksuste tegevuspunktidest, mis on seotud kohaliku olukorra väljaselgitamise, ohvrite tuvastamise, abi pakkumise kui ka inimkaubanduse ennetamisega.

1. Peamised põhimõtted ja standardid

Inimkaubanduse vastase võitluse rahvusvaheline raamistik on rikkalik ja liigendatud. Läänemere piirkonnas on eriti asjakohased kolm põhiõigusakti. Need on ÜRO inimkaubandust käsitlev protokoll⁵, inimkaubandusvastane Euroopa Nõukogu konventsioon⁶ ja ELi inimkaubanduse vastane direktiiv⁷. Juhendmaterjal tugineb inimkaubanduse vastase võitluse käsitlemisel rahvusvahelisele õigusele, et pakkuda välja neli peamist põhimõtet ja standardit, mis peaksid andma omavalitsusüksustele teavet, kuidas tegutseda inimkaubanduse vastases töös Läänemere piirkonnas.

Inimõigustel põhinev lähenemisviis

Inimõigustel põhinev lähenemisviis tuleks lõimida igasugusesse inimkaubanduse vastasesse sekkumisse ning see peaks olema omavalitsusüksuste ja nende partnerite tegevuse alus. Inimkaubandus on väga suur inimõiguste rikkumine ohvrite väärivõtmisele ja puutumatusel. See on nii inimõiguste rikkumise põhjus kui ka tagajärg. Inimõigustel põhineva lähenemisviisi kohaldamine tähendab seda, et inimkaubanduse ohvrite õigused on kõikide inimkaubanduse ennetamise ja inimkaubanduse vastase võitluse ning ohvrite kaitsmise, abistamise ja neile hüvitise pakkumise jõupingutuste keskmes. Selline lähenemisviis on soopõhine ja lapsesõbralik, sest inimkaubandus puudutab naisi ja mehi ning tüdrukuid ja poisse, keda võidakse ära kasutada mitmesugustel eesmärkidel; seega tuleks sekkumisel (nt poliitika, programmid, teenused) võtta arvesse naiste, meeste, tüdrukute ja poiste erinevaid vajadusi ja õigusi ning hoiduda tahtmatust negatiivsest mõjust inimõigustele (nt häbimärgistamine).⁸ Sellised inimõiguste kaalutlused tuleks lõimida omavalitsusüksuste vastavatesse poliitikapõhimõtetesse ja programmidesse, eelkõige neisse, mis on seotud sotsiaalse tõrjutuse ja kõrvalejätmise, vaesuse, tervishoiu, hariduse, avaliku korra (nt kerjamise või prostitutsiooniga seotud meetmed) ja riigihangetega.

Tingimusteta ja õigustel põhinev ohvrite abistamine

Ohvritele pakutav abi peaks olema õigustel põhinev ja tingimusteta, st juurdepääs toetusele, kaitsele ja abile ei tohiks sõltuda ohvri valmisolekust või võimest uurimisel või kriminaalmenetluses õiguskaitseasutustega koostööd teha.⁹

Tingimusteta abi põhimõte on selgelt sätestatud Euroopa Nõukogu konventsioonis ja ELi inimkaubanduse vastases direktiivis vähemalt järelemõtlemiseks/taastumiseks vajaliku ajavahemiku jooksul.¹⁰

Tõendipõhine ennetamine

Inimkaubanduse ennetamiseks mõeldud poliitikapõhimõtted, programmid ja muu sekkumine peaks põhinema kindlatel empiirilistel tõenditel ja teadmistel. Hea territoriaalne analüüs, mille abil selgitatakse välja ohustatud elanikerühmad, asukohad, kus esinevad (või võivad esineda) riskiolukorrad, kõnealuse nähtuse põhjused, mõjutatud elanikkonnarühmade vajadused ning vahendite ja pädevuse kättesaadavus, peaks seega olema sekkumise alus.

Kohalikul tasandil ennetamise poliitika peaks arvesse võtma neid küsimusi, mis suurendavad nõudlust, millega kaasneb ärakasutamine ja inimkaubandus, tegelema teguritega, mis suurendavad haavatavust (nt diskrimineerimise ja ebavõrdsusega seotud meetmed), ning tugevdama õiguskaitset nende isikute jaoks, kes võivad sattuda ohvriks, kaitstes neid eelkõige diskrimineerimise eest.

Valdkonnaülene koostöö

Valdkonnaülene koostöö teemades nagu inimõigused, ränne, sugu, võrdsus, tolerantsus, tööhõud, tervishoid, haridus, sotsiaalne kaasamine ja julgeolek on väga oluline, et hoida ära inimkaubandust, kaitsta ohvriteid ja karistada õigusrikkujaid. See nõuab avaliku halduse eri sektorite – kohalikul, piirkondlikul ja riigi tasandil – süsteemset koostööd kodanikuühiskonna organisatsioonide, aga ka ametiühingute ja ettevõtjatega, et luua tõhusaid meetmeid, kuidas ühiselt tegutseda ja kooskõlastada oma tegevust inimkaubanduse ennetamisel ning ohvrite õiguste kaitsel, tuginedes ühisele inimõigustel põhinevale lähenemisviisile.¹¹ Peale selle tuleks välja töötada valdkonnaülene koostöö avaliku sektori asutuste ja kodanikuühiskonna organisatsioonide vahel päritolu-, transiidi- ja sihtriikides.

2. Inimkaubaduse defineerimine

Inimkaubandus on raske kuritegu ja isiku inimõiguste tõsine rikkumine. Tõhus tegevus selle üleilmse probleemi ennetamiseks ja sellega võitlemiseks nõuab kõikehõlmavat rahvusvahelist lähenemisviisi päritolu-, transiidi- ja sihtriikides, mis hõlmab meetmeid, et rakendada „abinõusid kaubitsemise ärahoidmiseks, kauplejate karistamiseks ning kauplemise ohvrite kaitsmiseks, mis esmajoones tähendab kaitsta rahvusvaheliselt tunnustatud inimõigusi”.¹² Mitu rahvusvahelist dokumenti reguleerib inimkaubandust ülemaailmsel ja Euroopa tasandil.

Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise konventsiooni täiendavas naiste ja lastega kaubitsemise ning muu inimkaubanduse ärahoidmise ja selle kuriteo eest karistamise protokollis on sätestatud üldine rahvusvaheline inimkaubanduse definitsioon. Protokoll on ratifitseerinud kõik Läänemere riikide Nõukogu liikmesriigid.

Inimkaubanduse protokoll (artikli 3 punkti a) kohaselt:

„Inimkaubandus tähendab isiku eksploateerimiseks tema värbamist, vedamist, üleandmist, majutamist või vastuvõtmist, inimröövi toimepanemise või muul viisil jõu kasutamise või sellega ähvardamise, petmise, võimu kuritarvitamise või isiku abitu seisundi ärakasutamise või teist isikut kontrolliva isiku nõusoleku saavutamiseks makse tegemise või vastuvõtmise või muu hüvise pakkumise või vastuvõtmise või muu kuritarvituse teel. Eksploateerimisena käsitletakse ka teise isiku prostitueerimisele sundimist või muul viisil seksuaalset ärakasutamist, sunniviisilist tööd või teenistust, orjuses või sama laadi seisundis pidamist või elundi sunniviisilist eemaldamist.”

ÜRO Palermo protokoll kohaselt on inimkaubandusel kolm elementi: tegu, vahend ja eesmärk.

TEGU

- Värbamine
- Vedamine
- Üleandmine
- Majutamine
- Vastuvõtmine

VAHEND

- Jõu kasutamine või sellega ähvardamine
- Petmine
- Võimu kuritarvitamine või isiku abitu seisundi ärakasutamine
- Makse tegemine või vastuvõtmine või muu hüvise pakkumine või vastuvõtmine

EESMÄRK

- Ärakasutamine, sh:
- Seksuaalne ärakasutamine
  - Sunniviisiline töö või teenistus
  - Orjuses või sama laadi seisundis pidamine
  - Elundi sunniviisiline eemaldamine
  - Muud laadi ärakasutamine

Inimkaubandus on kuritegu, millel on kõikehõlmav, ent keeruline ja mitmetahuline määratlus, eriti kuna ärakasutamisel võib olla mitmeid vorme, nagu seksuaalne ärakasutamine, sunniviisiline töö ja elundi sunniviisiline eemaldamine, ning aset võib leida ka kerjamisele või kuritegevusele sundimine. Ohvri nõusolekut kavandatavaks ärakasutamiseks ei peeta asjakohaseks, kui on kasutatud mis tahes loetletud vahendit (artikli 3 punkt b).

2005. aasta inimkaubandusvastases Euroopa Nõukogu konventsioonis rõhutatakse täiendavalt põhimõtet, et inimkaubandus rikub inimõigusi ning inimese õigust väärkusele ja puutumatusel. See on seaduslikult siduv õigusakt, mille eesmärk on ennetada inimkaubandust, kaitsta selle ohvreid ning süüdi mõista kaubitsejad. Euroopa Nõukogu konventsioon on allkirjastatud ja ratifitseeritud kõigis Läänemere piirkondades välja arvatud Vene Föderatsioon.¹³

Lisaks võeti 21. märtsil 2011. aastal vastu ELi tasandil direktiiv 2011/36/EL, milles käsitletakse inimkaubanduse tõkestamist ja sellevastast võitlust ning inimkaubanduse ohvrite kaitset. Direktiivi eesmärk on parandada inimkaubanduse ohvrite kaitset ja edendada ennetamist, tugevdades inimkaubanduse toimepanijate süüdimõistmist. Direktiivi kohaldatakse kõikide Läänemere piirkonna ELi liikmesriikide, v.a Taani suhtes.

Inimkaubanduse juhtumid Läänemere piirkonnas

Allpool on esitatud mõned inimkaubanduse näited Läänemere piirkonnas, et kirjeldada erinevaid ärakasutamise liike, millega ohvrid kokku puutuvad.

Tööjõuga kaubitsemine

2008.-2010. aastal värvati kokku 26 meest Kõrgõzstanist, kes pidid töötama puidutöötlemistehases Loode-Soome väikelinnas. Värbajaks oli tehases töötav järelevaataja, kes oli ise pärit Kõrgõzstanist. Ta majutas mehed elama kehvadesse tingimustesse oma maja keldris ja tehases. Mehed tegid pikki töötunde ilma puhkusega ega kohustusliku hüvitiseta ületunnitöö eest ning järelevaataja ei lubanud neil linnas ringi liikuda ega kohalike soomlastega ühendust võtta. Lisaks kogus ta enda kätte meeste pangakaardid ja nende koodid ning võttis otse nende pangakontodelt välja nende töötasud kokku summas 240 000 eurot. Ohvritele jäeti ligikaudu 300-800 eurot kuus, millest osa nad saatsid koju oma perekondadele. Järelevaataja konfiskeeris ka ohvrite passid ning takistas neid riigist lahkumast. Peale selle kasutas ta ähvardusi ja vägivalda meeste kontrollimiseks ning tagamaks, et nad ei kõneleks ühelegi kõrvalisele isikule oma olukorrast. Soome tehaseomanikud eitasid seda, et nad on toimunud teadlikud, ning mõistsid oma töötaja tegevuse hukka. Mees mõisteti esimese astme kohtus süüdi inimkaubanduses, rünnakus ja raskekujulises vara omastamises. Otsus jäeti muutmata ka teise astme kohtus, kus talle mõisteti 3,5aastane vangistus ning nähti ette ohvritele kahjutasuna sadade tuhandete eurode maksmine.

Näiliku abielu

26-aastasele Läti naisele lubati töökohta Ühendkuningriigis Läti perekondades lastega tegelemiseks. Kui ta Ühendkuningriiki saabus, võeti ära tema pass ja ta sunniti abielluma Pakistani mehega. Seejärel kasutati naist mehe ja tema kaasosaliste poolt ära ning hoiti Manchesteris ja Birminghamis rohkem kui aasta vangis. Teda hoiti ühe maja tillukeses katusekambris, samal ajal kui mees ja tema perekond elasid allkorrusel. Maja akendel olid ees trellid ning teda ei lubatud ükski välja. Ohvri katsumused lõppesid alles siis, kui ta hakkas üles kirjutama, mis temaga oli juhtunud, ning tal õnnestus rebida osaline aadress ühelt kirjaümbrikult ja helistada oma emale, kes seejärel teavitas Interpoli. Õigusrikkujad mõisteti Ühendkuningriigi kohtus süüdi inimkaubanduses.

Seksuaalse ärakasutamine

Valgevenes värvati mitmeid Valgevene naise ja tüdrukuid, lubades head ja tasuvat tööd Poolas. Kui naised Poola saabusid, siis nende passid konfiskeeriti ja neid sunniti tegelema prostitutsiooniga. Ohvritel keelati väljas käia ning sunnivahendina kasutati vägivaldaga ähvardamist. Ohvritel kästi töötada, et maksta tagasi raha, mille õigusrikkuja oli nende eest tasunud, ning neilt võeti ära osa nende tulust. Poola kohus leidis, et kolm Valgevene õigusrikkujat (kaks meest ja üks naine) kasutasid ära ohvrite majanduslikke raskusi ja rahalisi probleeme, valetasid neile Poolas pakutava töö tegeliku laadi kohta ning kasutasid neid ära prostitutsioonile sundides. Kolm süüdistatavat mõisteti esimese astme kohtus ning seejärel ka teise astme kohtus süüdi inimkaubanduses ja muudes kupeldamisega seotud õigusrikkumistes ning mõisteti kolmeks kuni neljaks ja pooleks aastaks vangi.

Kerjamisele sundimine

2012. aasta juulis märkas rumeenia keelt kõnelev teabetöötaja Oslos, et Oslo tänavatel koos veel nelja isikuga kerjav Rumeenia naine tundus hirmunud ja närviline. Pärast naisega kõnelemist sai sotsiaaltöötaja aru, et seda rühma kontrollis kaubitseja. Ohvritele pakuti turvalist majutust ning anti järelemõtlemisaeg. Politsei algatas uurimise ja tegi kindlaks kaks kahtlusalust, kelleks olid Rumeeniast ja Kosovost pärit mehed. Kahtlusalused olid värvanud Rumeenias neli meest ja ühe naise, lubades neile Norras tööd. Kõik viis nõustusid sõitma väikebussiga Norrasse ilma täiendava kokkuleppeta reisikulude kohta. Reisi ajal võeti ohvritelt ära nende ID-kaardid. Norras ütlesid kaks kahtlusalust, et nad saavad ID-kaardid tagasi, kui on maksnud kokku 1000 eurot. Neid sunniti kütust varastama ja kerjama ning pärast edasisest varastamisest keeldumist ründas üks kahtlusalustest ühte ohvritest ning kõigile ohvritele esitati tapmisähvardus. Oslo ringkonnakohus mõistis 2015. aasta jaanuaris mehed süüdi mitmes inimkaubanduse episoodis.

Kuritegevusele sundimine

2009. aastal värbasid kaks Rumeenia meest kaks 16aastast poissi endaga kaasa Rootsi, kus neile lubati lihtsasti tööd leida. Poiste vanemad nõustusid nende Rootsi saatmisega. Poisid lendasid Rumeeniast Londoni kaudu Stockholmi Skavsta lennujaama. Riiki saabumisel sunniti poisse varastama. Kuritegu avastati, kui poisid varastasid päev pärast oma saabumist auto ning politsei nad Nyköpingis arreteeris. Kahtlused kasvasid pärast mõnda vahejuhtumit, kui poisid peeti kinni poevarguse tõttu, ning politsei algatas inimkaubanduse uurimise. Esimese astme kohus jõudis järeldusele, et kaht meest ei tuleks inimkaubanduses süüdi mõista. Poisse ei olnud ähvardatud ega hoitud kinni, neil oli telefoni kasutamise võimalus ning nad ei väljendanud, et vajavad abi oma perekonnalt või politseilt. Samas leidis teise astme kohus piisavalt tõendeid inimkaubanduse kohta ning määras meestele üheaastase vangistuse ja mõistis neilt poistele kahjutasuna välja 60 000 Rootsi krooni. Kohus leidis, et meestel oli mõju poiste üle. Poisid rääkisid ainult rumeenia keelt ning viibisid välisriigis kahe vanema mehe saatel. Ohvritel ei olnud raha ning nad olid toetuse saamisel ja töökoha leidmisel meestest täielikult sõltuvad. Leiti, et asjaolu, et poisid võisid olla esmalt nõus varastama, ei ole asjakohane.

3. Kohaliku inimkaubanduse olukorra kaardistamine

Inimkaubandus on üleilmne nähtus, aga sellel on ka kohalik mõõde ning oluline mõju kohalikele kogukondadele omavalitsusüksustes, mis vastutavad selgelt ärakasutamise ilmingutega tegelemise eest kohalikus kogukonnas.¹⁴

Inimkaubanduse käsitlemisel kohalikul tasandil tuleks lähtuda kohaliku olukorra analüüsist. Kohalikud omavalitsused peaksid hankima teadmisi ja tegema analüüse kaubitsemise ja ärakasutamise omaduste ja suundumuste kohta enda omavalitsusüksustes (st kuritegevuse ulatuse, laadi, viiside, riskide ja põhjuste kohta). Selline olukorra kirjeldamine ja kindlaksmääramine peaks olema alus kohaliku tasandi sekkumise kujundamisel, sealhulgas erimeetmete väljatöötamisel ja/või nende olemasolevatesse poliitikapõhimõtetest, programmidesse ja teenustesse lõimimisel.¹⁵ Seda protsessi on nimetatud inimkaubanduse kohaliku ohutusauditi läbiviimiseks.¹⁶ Järgmistes osades viidatakse sellele kui (inimkaubanduse) olukorra väljaselgitamisele kohapeal.

Olukorra väljaselgitamine peaks olema valdkonnaülene ja kaasav protsess. Omavalitsusüksused peaksid sellesse kaasama mitte üksnes oma haldusala eri talitusi (nt sotsiaal-, tervishoiu-, haridus-, tööhõive-, noorsoo- ja lastekaitseosakonnad ning munitsipaalpolitsei) ning nendega konsulteerima, vaid nad peaksid tegema koostööd ka teiste samalaadsete avaliku sektori asutustega, nagu politsei, prokuratuur, kohtud, tööhõive- ja migratsiooniametid. Lisaks on väljaselgitamisetapi põhipartnerid vabauhendused, eriti need, kellel on eriteadmised inimkaubanduse vallas või rändajate õiguste ja naistevastase vägivalla, usuringkondade, ametiühingute ning sisserändajate ja muude vähemuste organisatsioonidega seotud töös. Omavalitsusüksused peaksid olukorra väljaselgitamisel konsulteerima ka vastava erasektoriga, nagu värbamis- ja tööagentuurid, tööandjate ühendused hotellinduse, koristusteenuste, ehitus- ja restoranide sektoris.¹⁷ Eri sidusrühmade valimise põhjendus on hõlmata kõik need osalised, kes puutuvad kokku või võivad kokku puutuda ärakasutatud ja inimkaubanduse ohvriks langenud isikutega ning kes võivad pakkuda oma teadmisi kohaliku kogukonna ja piirkondade kohta, kus kohalikud omavalitsused kavandavad ja rakendavad inimkaubanduse vastu võitlemise poliitikat.

Olukorra väljaselgitamisel peaksid kohalikud omavalitsused hankima inimkaubanduse kohta riigi tasandil kättesaadavat teavet olemasolevatest inimkaubanduse vastase võitluse riiklikest kooskõlastamis- ja aruandlusmehhanismidest ning kasutama seda koos omavalitsusüksuse kuritegevusega seotud registritest saadud teabe, haavatavate elanikerühmade sotsiaalteenistustes olevate andmete, kohalikust politseist ja vabauhendustest inimkaubanduse ohvrite, kaubitsejate ja olemasolevate inimkaubanduse algatuste kohta saadud andmetega. Allpool on toodud mitu tabelit, milles antakse juhised selle kohta, milliseid küsimusi tuleks olukorra väljaselgitamisel arvesse võtta ja milliseid osalisi kaasata:

- seksuaalse ärakasutamise, sunniviisilise töö, kerjamisele ja kuritegevusele sundimise eesmärgil inimkaubanduse ohus olevate elanikerühmade kindlakstegemine;
- asukohad, kust võidakse leida võimalikke ohvreid;
- kaubitsejad, kaasaaitajad ja teenuse kasutajad.

Seoses seksuaalse ärakasutamise eesmärgil inimkaubanduse ohus olevate rühmade kindlakstegemisega on oluline võtta arvesse, mida teatakse kohalikul tasandil prostitutsiooni ja sellega tegelevate isikute, kohalike suundumuste, välis- ja siseruumides paiknevate asukohtade ning ohustatud rühmade kohta. Olukorra väljaselgitamisel tuleks uurida ka seda, millised organisatsioonid selles valdkonnas töötavad, ning pakkuda abi ja teenuseid prostitutsioon kaasatud naistele ja meestele – nendel organisatsioonidel on tõenäoliselt väga täpsed ja erilaadsed teadmised inimkaubanduse kohta. Mitmetel erinevatel kohalikel ametnikel on asjakohast teavet, aga nad ei pruugi alati osata kaubitsemisolutkorda ära tunda, ehkki juhul, kui neid on koolitatud, võivad nad aidata teha kindlaks võimalikke inimkaubanduse ohvreid ja neid abistada. Sinna kuuluvad sotsiaal-, tervishoiu- ja ohvriabiteenuste pakkujaid, samuti eraisikud ja naabruskonnas tegutsevad organisatsioonid.

Tabel 1.

Ohustatud elanikkonnarühmad – seksuaalse ärakasutamise eesmärgil toimuv inimkaubandus

Kohalikul tasandil arvesse võetavad küsimused (peamiselt sihtriikides)	Võtmeisikud, kes võivad tuvastada ohustatud isikuid ja kohtuda inimkaubanduse ohvritega
<p><i>Prostitutsioonis osalevad naised ja mehed</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Kui palju naisi/mehi tegeleb teie piirkonnas teadaolevalt prostitutsiooniga? • Milline on nende naiste/meeste demograafiline kirjeldus? • Kust on nad pärit? • Milline on kupeldajana tegutsevate naiste/meeste osakaal? • Milline on rahvusvahelise/riigisisese inimkaubanduse ohvrite osakaal? • Kas baaride või teenindussektori töötajate seas on kasvanud naissoost sisserändajate arv? • Milline on prostitutsiooni kaasatud välisriigi naiste/meeste kirjeldus ja kes on nende kliendid? • Kas nimetatud isikute arv suureneb? • Millistes linnaosades need naised/mehed elavad? • Millistes asukohtades teenuseid pakutakse ja osutatakse? • Millised poliitikapõhimõtted ja teenused on olemas prostitutsiooni kaasatud naiste ja meeste toetamiseks? <p><i>Rändajad, sealhulgas ELi kodanikud, varjupaigataotlejad, põgenikud</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Kui palju elab teie piirkonnas välisüliõpilasi, hiljuti saabunud sisserändajaid, põgenikke ja võõrtöötajaid? • Kust on nad pärit? • Millised on nende elutingimused ja vajadused (eluase, sissetulek, keelteoskus, töökogemus ja haridustase)? • Milline on nende oht seksuaalsele ärakasutamisele? • Millised poliitikapõhimõtted ja/või teenused on olemas nende toetamiseks? • Millised on puudused neile osutatavate teenuste puhul ning kuidas neid puudusi vähendada? 	<ul style="list-style-type: none"> • Vabaihendused ja teenuseosutajad • Sotsiaal- ja tervishoiutalitused • Ohvriabiennuste pakkujad • Kohalik politsei • Varjupaigad • Rändajate/põgenike tugirühmad • Rändetalitused • Naabruskond • Seksteenuste ostjad • Erasisikud

Allikas: kohandatud väljaandest „Local Safety Audit Guide: to Prevent Trafficking in Persons and Related Exploitation” (2013), 32-34.

Seoses tööjõuga kaubitsemise ja muude uuemate inimkaubanduse vormidega, nagu kerjamisele ja kuritegevusele sundimine, peaksid kohalikud omavalitsused olukorra kaardistamisel arutama esmalt mitmeid küsimusi, mis on seotud kohalike rändevoogudega ning tõrjutuse ja tõrjumise olukorraga. Oluline on mõista, millistes valdkondades võõrtöötajad töötavad, millised on nende töötingimused, mis laadi teenuseid nad kasutavad, kas on olemas ja missugused on tugiteenuseid osutavad kohalikud organisatsioonid. Olukorra kirjeldamisel tuleks pöörata erilist tähelepanu eeskirju eiravas olukorras – eelkõige dokumentideta – rändajate olukorrale, kes on suuremas ärakasutamise ohus; varjupaigataotlejad, põgenikud ja isegi välisüliõpilased, kes võivad samuti olla haavatavad ja ärakasutamise ohus. Andmeid tuleks võimalikult suures ulatuses eristada soo, vanuse ja rahvusliku tausta järgi. Mitmed kohalikud ametnikud, sealhulgas erinevad inspeksiioonid, ametiühingud, rändeteenuste osutajad, samuti erasisikud ja tarbijad suudavad teha kindlaks võimalikke sunnitoõ ohvreid (vt järgnev tabel).

Tabel 2.

Ohustatud elanikerühmad – tööjõuga kaubitsemine

Kohalikul tasandil arvesse võetavad küsimused (peamiselt sihtriikides)	Võtmeisikud, kes saavad tuvastada ohustatud isikuid
<p><i>Võõrtöötajad (sealhulgas ELi kodanikud), ebaseaduslikud rändajad, varjupaigataotlejad, põgenikud ja välisüliõpilased</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Kui palju võõrtöötajaid, välisüliõpilasi ja dokumentideta rändajaid elab teie piirkonnas? • Millistes tööstusharudes või millistel töökohtadel nad töötavad? • Kus nad elavad ja kuidas nad lähevad tööle? • Kas omavalitsusüksuses on tuvastatud trende seoses uustulnukatega? • Milline on selle elanikerühma demograafiline kirjeldus? • Millised on nende töötingimused ja töötasu? • Kas nad on teadlikud oma õigustest, kas nad saavad toetust ja teenuseid? • Milliseid teenuseid ja poliitikapõhimõtteid on vaja, et pakkuda neile suuremat kaitset ärakasutamise suhtes? 	<ul style="list-style-type: none"> • Tööinspektorid • Kohalik politsei • Tervishoiu-, tuleohutus-, maksuinspektorid • Ametiühingud • Sotsiaaltalitused • Tervishoiutöötajad • Riigihankeametnikud • Vabaihendused • Ohvriabiennuste pakkujad • Rändajate/põgenike tugirühmad • Rändajate kogukondade organisatsioonid • Värbamistalitused • Erasisikud

Allikas: kohandatud väljaandest „Local Safety Audit Guide: to Prevent Trafficking in Persons and Related Exploitation” (2013), 32-34.

Tabel 3.

Ohustatud elanikerühmad
kerjamisele ja kuritegevusele sundimine

Kohalikul tasandil arvesse võetavad küsimused (peamiselt sihtriikides)	Võtmeisikud, kes saavad tuvastada ohustatud isikuid
<ul style="list-style-type: none"> • Kas teie piirkonnas on kerjuseid? Milline on nende taust? • Kas ja kuidas kerjamine on korraldatud? Kas keegi toob need isikud kohale ja tuleb neile järele? Kui palju aega nad kerjates veedavad? Kas keegi jälgib/kontrollib neid? • Kas nad tegelevad veel millegagi peale kerjamise? • Kus ja millistes tingimustes kerjavad isikud elavad? • Kas neile on tugiteenused kättesaadavad? • Kas teie piirkonnas on märke kuritegevusele sundimise kohta, nt poevargusi või mobiiltelefonide vargusi riskirühmade poolt? • Kas need isikud töötavad ja liiguvad ringi suuremas piirkonnas ja rühmadena? Milline on nende taust? • Kas teised teie piirkonna omavalitsusüksused on teatanud samalaadsetest organiseeritud kerjamise või kuritegevusele sundimise olukordadest? • Kas vastavad isikuid on teistes linnades samalaadsete kuritegude eest varem kinni peetud? • Kas varastatud asjad on oodatavast erinevad, nt naised/tüdrukud varastavad meeste habemeajamisvahendeid? 	<ul style="list-style-type: none"> • Kohalik politsei • Sotsiaaltalitused • Tervishoiutöötajad • Vabaühendused • Ohvriabiteenuste pakkujad • Rändajate/põgenike tugirühmad • Rändajate kogukondade organisatsioonid • Kirik või usuorganisatsioonid • Eraisikud

Allikas:
kohandatud väljaandest „Local Safety Audit Guide: to Prevent Trafficking in Persons and Related Exploitation” (2013), 34–35.

Olukorra väljaselgitamise eesmärgiks peaks olema päritoluriikidest saabujate riskirühma kindlakstegemine, keda värvatakse ja kellega kaubitsetakse. Samuti on oluline kindlaks teha võtmeisikud, kes nende haavatavate rühmadega töötavad ja neid toetavad.

Tabel 4.

Päritoluriigid – ohustatud elanikerühmad –
seksuaalse ärakasutamise ja
sunnitöö eesmärgil toimuv inimkaubandus

Ohustatud elanikerühmad – inimkaubandus seksuaalse ärakasutamise ja tööjõu ärakasutamise eesmärgil (peamiselt päritoluriikides)	Võtmeisikud, kes saavad tuvastada ohustatud isikuid
<ul style="list-style-type: none"> • Noored, kes elavad riiklikes hoolekandeesutustes • Inimesed, kes elavad halveneva majandusliku olukorraga piirkondades, eelkõige töötud ning laenu- ja krediitprobleemidega isikud • Prostitutsiooni kaasatud naised ja mehed • Kehvas majanduslikus olukorras üksikemad • Ainesõltlased • Füüsilise või vaimse puudega isikud • Vähemused, kellel on madal haridustase või puudub riigikeele oskus • Vägivallaohvrid • Kodutud • Diskrimineeritud ja tõrjutud rühmad 	<ul style="list-style-type: none"> • Vabaühendused ja teenuseosutajad • Sotsiaal- ja tervishoiutalitused • Riiklikud hoolekandeesutused • Õpetajad • Tervishoiutöötajad • Kohalik politsei • Raamatukogud • Varjupaigad • Töötukassa • Kirik • Kinnisvara- ja hooldusteenuseid osutavad äriühingud • Eraisikud

Pärast ohustatud rühmade kindlakstegemist peaks olukorra väljaselgitamine keskenduma kohalike sotsiaalsete ja majanduslike suundumuste uurimisele, mis neid elanikerühmi puudutavad. Järgmises tabelis tutvustatakse mõningaid arutatavaid küsimusi.

Tabel 5.

Päritoluriigid: kohalikul tasandil arutatavad küsimused

- Kui palju isikuid elab teie piirkonnas allpool vaesuspiiri?
- Kui palju töötuid elab teie piirkonnas?
- Kas teie piirkonnas on abivajajate jaoks tugiteenused kättesaadavad?
- Kui palju isikuid saab teie piirkonnas sotsiaaltoetusi ja muud liiki abi?
- Kas teie piirkonnas või lähedal asuvates suurlinnades on naisi/mehi, kes tegelevad prostitutsiooniga?
- Kas on naisi/mehi, kes tegelevad või on tegelenud prostitutsiooniga välismaal?
- Millistes piirkondades elavad kõige vaesemad elanikerühmad?
- Millised on kehvade majandusliku olukorraga piirkondades elavate isikute elamistingimused ja vajadused?
- Kui paljusid isikuid ravitakse korrapäraselt ainesõltuvuse tõttu?
- Milline on nende elujärg?
- Kui paljudest koduvägivalla juhtumitest teie piirkonnas aastas teatatakse?
- Milline on füüsilise või emotsionaalse vägivalla ohvrite kirjeldus?
- Kas neile osutatakse sotsiaalteenuseid või abi?
- Kui paljud isikud otsivad igal aastal välisriigis tööd?
- Milline on nende isikute kirjeldus?
- Kuidas nad välisriigis tööd leiavad?
- Millised on nende töötingimused ja töötasu välisriigis?
- Millistel tegevusaladel või töökohtadel nad töötavad?

Veel üks oluline olukorra väljaselgitamise osa on teha kindlaks kohad ja piirkonnad, kus võib haavatavaid rühmi või inimkaubanduse ohvreid kohata, ning paigad, kus ärakasutamine ja inimkaubandus tõenäoliselt toimuvad. Need andmed võivad olla väga olulised sihipäraste ennetusmeetmete väljatöötamisel, näiteks teadlikkuse suurendamisel (vt X peatükk ennetamise kohta). Järgmises tabelis on esitatud olukorra väljaselgitamisel arvesse võetavate võimalike asukohtade loetelu.

Tabel 6.

Asukohad, mida tuleks pidada olulisteks (olukorra väljaselgitamisel ja sihipäraste ennetusmeetmete, nt teadlikkuse tõstmise puhul)

Transpordisõlmed: lennujaamad, rongijaamad, laevaterminalid ja sadamad, bussi- ja metroojaamad ning muud asukohad, kus rändajaid võidakse mitteametlikult värvata	Raamatukogud ja muud kohad, mis pakuvad tasuta juurdepääsu traadita internetile või arvutile
„Punaste laternate“ linnaosad või piirkonnad, kus teadaolevalt esineb tänavaprostitutsiooni, narkootikumide, võltskaupade ja -sigarettide müüki või kerjamist	Rahvuslikke kaupu müüvate kaupluste, turgude, rahvusrestoranide, interneti- ja telefonikohvikute ja rahavahetuspunktide piirkonnad, kus rändajad võivad aega veeta
Kaubanduskeskused, avalikud parklad ja muud kohad, kus noored, rändajad või muud taolised rühmad kogunevad ja aega veedavad	Kliinikud ja haiglad, sealhulgas kliinikud, mis pakuvad teenuseid dokumentideta rändajatele; samuti haiglate erakorralise meditsiini osakonnad
Kodutute varjupaigad ja päevakeskused, mille sihtrühmaks on haavatavad elanikud, nagu tänavalapsed, sõltlased, endised vangid või töötud	Haridusasutused, eelkõige kutsekoolid ja puuetega laste koolid
Rändajatele teenuseid pakuvad keskused, sealhulgas teabe- ja kultuurikeskused, keeltekoolid	Sotsiaalabikeskused
Suured ehitusplatsid, kus töötavad võõrtöötajad	Varjupaigakeskused ja vastuvõtupunktid Konsulaadid ja saatkonnad
Suured põllumajandusettevõtted ja -piirkonnad, kus töötavad võõrtöötajad	Tööhõivetalitused ning värbamis- ja tööagentuurid

Omaavalitsusüksustel võib olla aktiivne roll inimkaubanduse ennetamisel ka õigusrikkujate suhtes kohalikul tasandil teabe ja andmete kogumisel. See teave võib olla vajalik luureandmete allikas, et aidata kaubitsejaid ja ärakasutajaid uurida ja süüdi mõista, ning seega tuleks seda asjakohast infot jagada vastavate õiguskaitseasutuste ja prokuratuuriga, kes tegelevad inimkaubanduse probleemiga.

Kaubitsejad tegutsevad ohvreid värvates, vedades ja ära kasutades kohalikul tasandil, erinevates asukohtades ja oludes. Tavaliselt kuuluvad nad väga ulatuslikult organiseeritud ja mõjuvõimsatesse kriminaalvõrgustikesse, mis on riigi- ja piirkonnaülesed ning tegutsevad sujuvalt ja tõrgeteta. Samas tegutsevad kaubitsejad sageli väikeettevõtjatena, tuginedes isiklikele ja mõnikord ka peresuhetele. Isikuid saab kaubitsemisprotsessi kaasata väga mitmel viisil. Mõistet „kaubitseja” võib kasutada värbajate, vedajate, inimkaubanduse ohvreid kontrollivate, vedavate ja/või majutavate isikute, inimkaubandusega seonduvate kuritegude osaliste ning inimkaubanduses toimuvatest tegudest ja sellega seotud õigusrikkumistest otse või kaudselt kasu saavate isikute kohta.

ELi tasandil on kaubitsejad pärit eri riikidest ning neil on erinev etniline taust; samas on enamikul neist mõne ELi liikmesriigi kodakondsus. Enamikul õigusrikkujatel on tugev seos ohvri päritoluriigiga ning nad kalduvad värbama ja ära kasutama oma rahvusest ohvreid. Enamik kaubitsejatest on mehed, samas suureneb inimkaubitsemisega seotud naiste arv. Mõnikord on ohvri ja õigusrikkuja vaheline piir hägune, sest paljudel juhtudel saavad endistest ohvritest kaubitsejad, kui neid sunnitakse isikuid värbama või neile pakutakse otsest ärakasutamisest vabastamist seeläbi, et nad liiguvad inimkaubanduse võrgustiku hierarhias kõrgemale¹⁸.

Tabel 7.

Õigusrikkujate kohta teabe kogumine

Kohalikul tasandil arvesse võetavad küsimused	Võtmeisikud, kes saavad tuvastada ohustatud isikuid
<p><i>Kaubitsejad, kaasaaitajad, teenuse kasutajad – seksuaalne ärakasutamine</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Mida on teada kaubitsejate kohta teie piirkonnas? • Millistes tööstusharudes võidakse teie piirkonnas kasutada või võimaldada seksuaalset ärakasutamist? • Kus nad asuvad? • Kas teie piirkonnas on töötajaid värbavaid kolmandast isikust agendure? • Kes on seksuaalsele ärakasutamisele kaasaaitajad või selle jälgijad? 	<ul style="list-style-type: none"> • Kohalik politsei • Sotsiaal- ja tervishoiutalitused • Riigihankeametnikud • Vabaühendused • Ohvriabiteenuste pakkujad • Rändajate/põgenike tugirühmad • Taksojuhid • Hotellitöötajad • Naabruskonna ühendused • Erasisikud

- Kui palju on teie piirkonnas seksteenuste ostjaid?
- Milline on probleemi ulatus?
- Millised teenused või programmid on olemas seksuaalse ärakasutamise nõudlusega tegelemiseks?
- Milline on selle elanikerühma demograafiline kirjeldus?
- Milliseid teenuseid ja poliitikapõhimõtteid on vaja nõudluse vähendamiseks?

Kaubitsejad, kaasaaitajad, teenuse kasutajad – tööjõuga kaubitsemise, kerjamisele ja kuritegevusele sundimine

- Mida on teada tööjõu ärakasutajate kohta teie linnas või piirkonnas?
- Kas teil on teavet kerjamisele või kuritegevusele sundimise kohta?
- Kes on sellise tegevuse organisaatorid või sellest kasu saavad isikud?
- Kas teistes omaavalitsusüksustes esineb samu probleeme?
- Kas on olemas mehhanismid teie riigi omaavalitsusüksuste vahel teabe vahetamiseks?
- Millistes tööstusharudes võidakse kasutada või võimaldada tööjõu ärakasutamist?
- Kes on tööjõu ärakasutamisele, kerjamisele või kuritegevusele sundimisele kaasaaitajad või sellise tegevuse jälgijad?
- Millised teenused või programmid tegelevad tööjõu ärakasutamise nõudlusega?
- Kas äriühingute suhtes kehtib mõni eetikakoodeks?
- Kas kohalikud äriühingud jälgivad oma tarneahelat?

- Politsei
- Tööinspektorid
- Tervishoiu-, tuleohutus-, maksuinspektorid
- Ametiühingud
- Sotsiaal- ja tervishoiutalitused
- Riigihankeametnikud
- Vabaühendused
- Ohvriabiteenuste pakkujad
- Rändajate/põgenike tugirühmad
- Naabruskonna ühendused
- Erasisikud

Allikas: kohandatud väljaandest „Local Safety Audit Guide: to Prevent Trafficking in Persons and Related Exploitation” (2013), 36.

Olukorra väljaselgitamine peaks hõlmama ka tegevust, mille eesmärk on koguda teavet selle kohta, milliseid ressursse (st nii teenuseid kui ka suutlikkust) saavad omavalitsusüksused enda haldusalas ning oma üksuse territooriumil kasutada ja kaasata, nt kolmandatelt isikutelt. Seoses sellega tuleks välja töötada loetelu inimkaubanduse ohvritele kättesaadavatest teenustest ja muudele rühmadele pakutavatest teenustest, mis võivad olla olulised ohustatud isikute ja inimkaubanduse ohvrite jaoks (nt sotsiaalhoolekanne, tööhõive, tervishoid, haridus, nõustamine, õigusabi jne). Olukorra väljaselgitamise tulemuseks peaks olema ka inimkaubanduse ohvritega esimesena kokku puutuvate omavalitsusüksuste töötajate koolitusvajaduse kindlakstegemine, s.o töötajad, kes võivad osaleda ohvrite ja potentsiaalsete ohvrite tuvastamisel ning tugiteenuste osutamisel.

Kui kohalikul tasandil puuduvad vahendid soovitatud ulatuses olukorra uurimiseks, siis on võimalik keskenduda teatavatele valdkondadele või kaubitsemise liikidele, mida peetakse territooriumil eriti valdavaks. Veel üks hea võimalus on lisada inimkaubanduse teema olemasolevasse üldisemasse kuritegevuse ennetamise või sellest teavitamise poliitikasse ja sekkumisse. Mitmed Läänemere piirkonna linnad ja omavalitsusüksused koostavad juba kohaliku ohutusauditit ning neil on linnaohutuse kavad, mis keskenduvad meetmetele, millega suurendatakse teatavate asukohtade, naabruskondade või rühmade ohutust. Need linnad ja omavalitsusüksused võiksid lisada oma olemasolevatesse või käimasolevatesse protsessidesse ka inimkaubanduse küsimuste kindlaksmääramise. Seejärel saaks inimkaubanduse vastaste kohalike strateegiate ja tegevuskavade puhul tugineda kohalike omavalitsuste olemasolevatele programmidele ja poliitikapõhimõtetele, mis käsitlevad asjakohaseid ja täiendavaid küsimusi, nagu sotsiaalse tõrjutuse, naistevastase vägivalga ja rändajate lõimimise probleemi lahendamine.

Omavalitsusüksuste tegevuspunktid

- Selgitada välja inimkaubanduse kohalik olukord, et teha kindlaks ohustatud elanikerühmad, tuvastada olulisemad asukohad ning koguda teavet inimkaubanduse toimepanijate ja kaasosaliste kohta.
- Piiratud või nappide vahendite korral lisada inimkaubanduse olukorra kindlaksmääramine olemasolevasse kuritegevuse ennetamise strateegiasse või tagada, et seda teemat käsitletakse poliitikapõhimõtetes, struktuurides ja programmides, mis tegelevad näiteks sotsiaalse tõrjutuse, naistevastase vägivalga või rändajate lõimimisega omavalitsusüksuse tasandil.
- Koguda teavet selle kohta, millised ressursid ja teenused (nt kolmandatelt isikutelt) on nende haldusalas ja omavalitsusüksuses kättesaadavad, ning koostada loetelu eelkõige inimkaubanduse ohvritele ning ohustatud isikutele kättesaadavatest teenustest. See võimaldab edendada kohalikus piirkonnas ohvrite tuvastamist ja abistamist ning inimkaubanduse ennetamist.

4.

Inimkaubanduse tuvastamine

Inimkaubanduse ohvrite õigeaegne ja nõuetekohane tuvastamine on inimkaubanduse probleemi lahendamisel väga tähtis. Tuvastamine on võtmetähtsusega võimalike ohvrite kaitsmisel, nende õiguste tagamisel ning neile sellise abi pakkumisel, millele neil on õigus. Inimkaubanduse ohvrite nõuetekohane tuvastamine on ka eeltingimus, et võtta õigusrikkujad ärakasutamise eest vastutusele, mis võib kaasa tuua suurema arvu kriminaaluurimisi ja aidata paljastada muid seonduvaid kuritegusid. Parimal juhul võib võimalike ohvrite nõuetekohane tuvastamine katkestada kaubitsemisprotsessi juba enne selle algust ning seega ennetada esmalt haavatavate isikute ärakasutamist.¹⁹

Kohalikud ametnikud on tihti kesketest või riigi ametiasutustest paremas olukorras, et inimkaubanduse esimesi märke ära tunda, sageli on nad esimesed, kes algatavad ohvrite abistamise ja toetamise ahela, võides aidata tuvastada ka kaubitsejaid ja teisi õigusrikkujaid.

Kes on inimkaubanduse ohvrid?

Inimkaubanduse ohvrid pärinevad kogu maailmast ning neil on erinev taust ja erinevad kogemused. Ohvriks võivad langeda inimesed, kes on füüsiliselt, psühholoogiliselt või majanduslikult haavatavad ning kellel ei ole piisavalt sisemist jõudu või välist abi ja toetust. Vastukaaluks ohvrite haavatavusele omavad ja/või kasutavad kaubitsejad tajutavat või tegelikku võimu, mis võimaldab neil ära kasutada isikute sõltuvat seisundit või ebatavalist olukorda, mis toob kaasa emotsionaalse, majandusliku või psühholoogilise võimu tasakaalutu ohvri ja õigusrikkuja vahel. Selle tasakaalutuse võivad põhjustada mitmed tegurid, näiteks perekondlikud olud, isiklikud suhted või töösuhe. Mitmed tegurid võivad muuta ka inimese ebakindlaks, mida kaubitsejad võivad ära kasutada. Need tegurid on järgmised:

- noor iga,
- raske haigus,
- ainesõltuvus,
- lähedase isiku raske haigus või ainesõltuvus,
- keeruline majanduslik olukord,
- kodutus,
- psühholoogiline seisund,
- füüsiline või vaimne puue,
- varasem traumakogemus, nt varasem seksuaalne ärakasutamine või prostitutsioon,
- välismaalase/varjupaigataotleja/põgeniku staatus,
- sooline identiteet või vähemusse kuulumine.

Inimkaubanduse ohvritel võib olla erinev elaniku staatus. Nende puhul võib olla tegu dokumentideta (ebaseaduslike) rändajatega, ent sama hästi võivad nad olla ELi kodanikud või teie riigis elamisloa omavad kolmandate riikide kodanikud või teie riigi kodanikud, kes satuvad inimkaubanduse ja ärakasutamise olukorda.²⁰ Seejuures Eurostati (2014) andmetel on Euroopa tasandil lausa 65% registreeritud inimkaubanduse ohvritest ELi kodanikud.²¹

Samal ajal on oluline meeles pidada, et võimalike ohvrite ja riskirühmade omaduste kirjeldamine ei tohiks kaasa tuua üldistamist ja diskrimineerivat poliitikat, lähenemisviisi ja suhtumist. Selle asemel et keskenduda üksnes isiku rändestaatusse, tuleks jälgimis- ja jõustamistegevuse käigus anda teavet ja kaitsta rändajate ja teiste haavatavate isikute põhiõigusi ning hoida ära nende väärkohtlemist ja ärakasutamist.²²

Inimkaubanduse ohus ebaseaduslikud rändajad

Ebaseaduslikud rändajad on sageli suurimas ärakasutamise ohus, tingituna nende haavatavast või isegi salajasest staatusest, mida kaubitsejad ja teised kurjategijad sel juhul ära kasutavad, sealhulgas ametlikul või mitteametlikul tööturul. Tavaliselt on dokumentideta rändajatel väga keeruline ametiasutustega ühendust võtta või valitsusasutustelt abi paluda, sest nad kardavad väljasaatmist.²³ Usalduse puudumine tekitab tuvastamise probleeme, mida süvendab eelkõige vähene teadlikkus kaubitsemisest. Seepärast on vabaühenduste, kohalike omavalitsuste ja teiste kohalike võtmeisikute koostöö väga oluline, kui tegu on usalduse loomisega haavatavate elanikerühmade ja ohustatud rühmade seas.

Ohvrite tuvastamise protsess

Inimkaubanduse ohvri tuvastamine on reeglina keeruline ja aeganõudev protsess. Põhimõtteliselt toimub tuvastamine tegelikult kahes etapis: esimeses etapis hinnatakse seda, kas isiku käsitlemine ohvrina on põhjendatud, ning teises etapis tehakse otsus ohvri staatuse kohta. Mõnikord kulub nädalaid, et inimene hakkaks ametiasutusi või sotsiaaltalutusi piisavalt usaldama, et olla valmis kõnelema ja oma kogemusi teistega jagama. Samal ajal peaks tuvastamine toimuma kiiresti ja täpselt, sest see tagab esmalt ohvrite juurdepääsu vajalikule abile. Seepärast on oluline tagada, et inimkaubanduse ohvritega esimesena kokku puutuvad ametnikud ja võtmeisikud oleksid teadlikud kõige olulisematest kaubitsemise näitajatest ning suudaksid ohvrit tuvastada ja abistamisahela käivitada. Kui isikul on põhjendatud kahtlus, et tegemist on inimkaubanduse ohvriga, peaks ta viivitamata pakkuma ohvrile abi ja tugiteenuseid. Mõnes riigis on olemas riiklik suunamismehhanism, abiliin või muu abistamisahela mehhanism, mida tuleks kasutada (vt ka 5. peatükk).

Ohvrikeskne inimõigustel põhinev lähenemisviis nõuab ohvrite teavitamist nende õigustest. Mõni ohver ei pruugi isegi aru saada, et tema õigusi on rikutud. Sageli inimkaubanduse ohvrid ei määratlegi end ohvrina ning nad otsivad harva abi nii-öelda inimkaubanduse sildi all. Nad võivad ametiasutuste spetsialistidega kokku puutuda hoopis siis, kui kasutavad või soovivad kasutada erinevaid kohalikul tasandil pakutavaid teenuseid (nt arsti külastamine või elamisloa või muude dokumentide pikendamise). Kohalikud omavalitsused võivad ohvrit kohata ka seoses teatavate rikkumistega nende töökohas, näiteks seoses tulekahjuhäire, kontrollkäigu või muude taoliste juhtumitega.

INIMKAUBANDUSE OHVRID MÄÄRATLEVAD END HARVA OHVRINA JÄRGMISTEL PÕHJUSTEL.

- Isik ei soovi kanda ohvri silti või olla häbimärgistatud.
- Isik ei ole teadlik oma õigustest ja inimkaubanduse mõistest või sellest, et temaga toimunu tähendab inimkaubandust.
- Isik ei ole teadlik inimkaubanduse ohvritele pakutavast abist.
- Isikul on enda ärakasutamisolukorra tõttu süü- või häbitunne.
- Isik kardab kättemaksu oma perekonnale või endale.
- Isik kardab vangistust, väljasaatmist või rahatrahvi.
- Isik on ärakasutajast sõltuv (Stockholmi sündroom).
- Isik peab oma olukorda paremaks kui varasemat olukorda (töötus, äärmine vaesus, vägivald, konfliktid või samalaadsed asjaolud).

Inimkaubanduse ohver on õigusmõiste ning mitte isikuomadus, seisund või tunnus. Ametiasutused vastutavad selle eest, et kontrollida, kas isik on inimkaubanduse ohver, ning ei eeldata ega nõuta, et isik ise tunneks ennast või käituks ohvrina (st olles teise isiku abist ja kaitsest täielikult sõltuv). Samuti ei nõuta ega eeldata tänutunnet. Samas on väga oluline võimalikud ohvrid täpselt tuvastada. Mõnikord võidakse inimkaubanduse ohvreid kohelda kurjategijatena, sest neil on ebaseadusliku rändaja staatus või ka tegevuse tõttu, milleks neid on sunnitud.

TÄPSE JA VARAJASE TUVASTAMISE TÄHTSUS

Inimkaubanduse ohvrid:

- vajavad spetsialisti abi ja kaitset;
- vajavad tõenäoliselt kiiret ja akuutset füüsilist ja psühholoogilist arstiabi;
- on kannatanud raskete kuritegude tõttu ning võivad olla endiselt ohus. Seepärast võib esineda vajadus erikorra ja -menetluste järele nii ohvri, tema lähedaste kui ka abi osutava organisatsiooni töötajate jaoks;
- võivad olla sunnitud panema toime kuritegusid kas kaubitsemise ajal või tingituna nende kaubitsemisoluksorrast ning nad kardavad ametiasutusi.

Mõnikord võib ametiasutustel olla lihtsam olukorda eirata, selle asemel et uurida põhjalikumalt, miks tegeleb poisike kaubanduskeskuses turistide taskuvargustega või miks naine kerjab ja müüb tänaval võltsehteid. Seejuures on viimastel aastatel avastatud üha rohkem kerjamisele ja kuritegevusele sundimise juhtumeid ka Läänemere piirkonnas.

KUI KAHTLUSTATE, et isik on inimkaubanduse ohver ja vajab teie abi, tuleks isiku nõusolekul teatada olukorrast vastavatele ametiasutustele, organisatsioonidele ja abi osutajatele.

KUI TUVASTATE, et isik on inimkaubanduse potentsiaalne ohver, tuleks teda käsitleda inimkaubanduse ohvrina.

TEGUTSEDA TULEB KIIRESTI, et inimkaubanduse ohvrit aidata, seega peate olema kursis menetlusega.

Inimkaubanduse indikaatorid

On mitmed näitajad, mille abil saab teha kindlaks võimalikke inimkaubanduse ohvreid. Näiteks, ILO on välja töötanud operatiivsed inimkaubanduse näitajad, mis pakuvad väga üksikasjalikku abi inimkaubanduse juhtumite tuvastamiseks ja äratundmiseks.²⁴ Peale selle on mitmed riigid kehtestanud oma juhised ja kontroll-loetelud inimkaubanduse ohvrite tuvastamiseks. Oluline on tunda kohalikke olusid ja omada teadmisi inimkaubanduse olukorra kohta piirkonnas ja/või kohalikul tasandil koos üldiste ja otseste näitajatega, et saada selgem ülevaade isiku olukorrast ja tema inimkaubanduse ohvriks sattumise tõenäosusest. Siinkohal loetletud näitajad on üldist laadi ja neid võib täiendada olemasolevate riiklike näitajatega.

INIMKAUBANDUSE ÜLDNÄITAJAD

- Vanus
- Sugu
- Kodakondsus/rahvus
- Väärkohtlemise või füüsilise vägivalda tunnused
- Trauma või psühholoogilise väärkohtlemise tunnused – ebakindlus, turvatunde puudumine, närvilisus
- Tööhõivesektor (nt põllumajandus, ehitus, koristusteenused, restoranide sektor, kodutööd)

Inimkaubandus on keeruline ja mitmetahuline kuritegu, millel on mitu vormi. Seepärast on oluline pidada silmas kindlaid näitajaid, mis viitavad inimkaubandusele seksuaalse ärakasutamise, sunniviisilise töö ning kerjamisele ja kuritegevusele sundimise eesmärgil. Neil võib olla sarnasusi, aga mõned tahud erinevad vastavalt kohalikele oludele, õigusaktidele ja eripärale. Lisaks näitab inimkaubanduse vastu võitlevate spetsialistide kogemus, et praktikas ei saa inimkaubanduse eri vorme tihti selgelt eristada, need kattuvad üksteisega, kuna sageli kasutatakse inimesi ära mitmel eesmärgil. Sunnitöö ohvrit võidakse ka seksuaalselt ära kasutada ning sunniviisilise kerjamise ohvrit võidakse kasutada ka näiteks sunnitöök või prostitutsioonile sundimiseks.

Seksuaalne ärakasutamine**KAS ISIK:**

- osutab seksuaalteenuseid vastu oma tahtmist või kellegi kontrolli all?
- osutab teenuseid reklaamitust või oodatavast erinevas keskkonnas, mis on seksualiseeritud?
- osutab seksuaalteenuseid muudel tingimustel, kui on eelnevalt kokku lepitud?

KAS ISIK:

- võib otsustada, milliseid teenuseid ja kellele osutada?
- saab valida töögraafikut?
- saab oma äranägemisel teenuste osutamise lõpetada?
- saab keelduda kaitsmata või vägivaldsest vahekorrast?
- on teadlik oma asukohariigis prostitutsiooni reguleerivatest õigusnormidest, sealhulgas prostitutsiooniga tegelemise seaduslikust vanusest?
- on saanud vägivalda- või muude karistuse vormide ähvardusi või kas tema lähedasi on ähvardatud?
- võib endale jätta kogu sissetuleku või osa oma sissetulekust?
- on saanud ähvardusi, et temast teatatakse väljasaatmise eesmärgil ametiasutustele?
- tohib hoida oma passi enda käes või on keegi selle konfiskeerinud?

Tööjõu ärakasutamine**KAS ISIK:**

- on sõlminud lepingu?
- omab tööluba?
- teeb ületunde?
- saab väga väikest või juhuslikku tasu või ei saa üldse tasu?
- töötab ohtlikes tingimustes (sealhulgas füüsiliselt ohtlikud ja antisanitaarsed tingimused)?
- omab vajalikke turva- ja kaitsevahendeid (sealhulgas seadmeid ja rõivastust)?
- võib oma töösuhte ise lõpetada?
- teab oma tööõigusi ning kas ta saab ühineda ametiühinguga?
- töötab muus keskkonnas kui see, mida reklaamiti?
- võib oma passi enda käes hoida või on tööandja selle konfiskeerinud?
- elab koos tööandjaga?
- omab vaba aega, mida ta võib veeta ilma tööandja jälgimiseta?

Kerjamisele või kuritegevusele sundimine**KAS ISIK:**

- on sunnitud kerjama või panema toime pisikuritegusid – näiteks varastama või müüma narkootikume – eriti juhul, kui tal on puue, ta on eakas või alaealine või tal on võlad?
- on saanud vägivalda- või karistuse ähvardusi, kui ta ei varasta või ei teeni piisavalt?
- on sunnitud andma osa või kogu oma sissetulekust kellelegi teisele?
- elab ja liigub ringi suurtes rühmades kogu riigis või piirkonnas, ilma võimaluseta lahkuda või ise vabalt ringi liikuda?
- võib hoida oma isikut tõendavaid dokumente enda käes või on keegi need konfiskeerinud või maha müünud?
- elab kohas, mida kontrollitakse, nt videovalve või trellidega aknad?
- elab kohas, mis on ülerahvastatud, ebatervislik või kus puuduvad elementaarsed hügieenitingimused?

Ohvri seisukohast on vaja anda temaga toimunule üldine hinnang. Seepärast tuleks pöörata tähelepanu olukorrale üldiselt ning asjaoludele, mis takistavad ohvrit tema olukorrast väljumast.²⁵ Tuleks keskenduda vahenditele, millega ohvreid kontrolli all hoitakse, nende võlgnevusi suurendatakse või nende liikumisvabadust või suveräänsust piiratakse.²⁶ Pealegi on inimkaubandus oma laadilt pigem protsess kui üksikisik ja ohvri olukord võib aja jooksul väärkohtlemise ja ärakasutamise eri tasemetel korral ka muutuda. See, mida alguses võidakse käsitleda või tuvastada ärakasutamise piirimalt oleva olukorrana, võib kujuneda hiljem hoopis tõsisemaks juhtumiks ning muutuda lõpuks inimkaubanduseks.

Kes saab kohalikul tasandil ohvreid tuvastada?

Omavalitsusüksuste roll ja kogemused inimkaubanduse ohvrite tuvastamisel on Läänemere piirkonnas väga erinevad. See, milline isik võib inimkaubanduse ohvri ametlikult tuvastada, sõltub konkreetsest riigist. Sageli tegelevad ametliku tuvastamisega ametiasutused, ent näiteks **Norras** ei ole ühelgi asutusel, organisatsioonil ega komisjonil ainuõigust ega kohustust tuvastada võimalikke inimkaubanduse ohvreid. Põhimõtteliselt on kõikidel asutustel, organisatsioonidel või üksikisikutel, kes kahtlustavad, et isikut võidakse inimkaubanduses ära kasutada, kohustus tuvastada isik kui võimalik ohver ning suunata ta vastutavate ametiasutuste või abimeetmete juurde. Isik võib ka ise end inimkaubanduse ohvrina tuvastada. Nii politsei, prokuratuur, migratsiooniamet kui ka laste hoolekandeasutused võivad igaüks eraldi kinnitada võimaliku inimkaubanduse ohvri staatust.

Seevastu **Poolas** võivad üksnes õiguskaitseasutused, nagu prokuratuur, politsei ja piirivalve, inimkaubanduse ohvreid ametlikult tuvastada ning suunata nad abi saamiseks volitatud teenuseosutaja juurde, kelleks on inimkaubanduse ohvrite riiklik nõustamis- ja sekumiskeskus (KCIK). Samas võivad KCIK ja sotsiaaltalitused tuvastada võimalikke ohvreid

ja pakkuda neile abi ka siis, kui isik ei ole ametlikult tuvastatud kui inimkaubanduse ohver. **Lätis** on ametlik tuvastamiskord kehtestatud õigusaktidega. Volitatud vabaihendus, politsei ja prokurör võivad teha otsuse ohvri staatuse kohta. Teised pädevad institutsioonid ja valdkonnas tegutsevad isikud võivad hinnata, kas on põhjendatud isiku tuvastamine potentsiaalse ohvrina ning suunata ta ametlikuks tuvastamiseks volitatud vabaihendusse või politseiüksusse. **Rootsis** vastutavad ohvrite tuvastamise eest kõik inimkaubanduse teemaga seotud spetsialistid, peamiselt omavalitsusüksuste sotsiaaltalitused.

Kuna inimkaubanduse juhtumeid esineb võrreldes paljude muude kuritegudega (nt koduvägivald, narkokuriteod) suhteliselt harva, siis on omavalitsusüksuste kogemused inimkaubanduse juhtumite käsitlemisel erinevad. Kohalike omavalitsuste poolt tuvastatud ekspluateermisjuhtumite vormid erinevad üksteisest, need hõlmavad tööjõuga kaubitsemist, seksuaalset ärakasutamist, kerjamisele ja kuritegevusele sundimist, aga ka sundabelusid ja ärakasutamise eesmärgil sõlmitud näilikke abielusid.

Olenemata sellest, milline on ametlik tuvastamissüsteem, võivad mitmed erinevad kohalikud spetsialistid oma töös kohata ja tuvastada võimalikke inimkaubanduse ohvreid. Näiteks **Soomes** jõudis üks tööjõuga kaubitsemise juhtum ametiasutusteni lasteaia töötajate kaudu, kes hakkasid muret tundma, miks nende hoole all olevate laste vanematel ei ole vabu päevi ega puhkust. Vanemad tegid pikki töötunde, töötades kehvades tingimustes ühes rahvusrestoranis. Hiljem mõisteti nende tööandjad süüdi sunnitöö eesmärgil toimivas inimkaubanduses.

Kohalikud võtmeisikud, kes saavad kohalikul tasandil inimkaubanduse juhtumeid tuvastada või nende tuvastamisele kaasa aidata

- Munitsipaalpolitsei
- Järeelvalveametnikud, sealhulgas tööinspektorid, tervisekaitse- ja tuleohutusinspektorid, maksuinspektorid jne
- Tervishoiutöötajad, sealhulgas arstid, õed, hooldajad, hambaarstid jne
- Sotsiaaltalituste töötajad, sealhulgas sotsiaaltöötajad, rändeteenuste osutajad, psühholoogid, muud isikud, kes töötavad haavatavate või kõrvalejäetud rühmadega
- Koolide ja lasteaedade töötajad, sealhulgas õpetajad, koolipsühholoogid, lasteaiaõpetajad, kooliõed ja sotsiaaltöötajad
- Töötukassad
- Muude kutsealade esindajad: tõlgid, raamatukogutöötajad, riigihankeametnikud
- Haavatavate rühmadega töötavad vabaihendused
- Rändajate kogukonnad ja organisatsioonid
- Ametiühingud
- Kirik ja muud usuorganisatsioonid
- Tugirühmad
- Korter- või elamuühistud
- Eraettevõtjad: kinnisvara- ja hooldusfirmade töötajad, värbamis- ja tööagentuurid jne
- Taksojuhid, hotellitöötajad, turvamehed, müügipersonal
- Eraisikud

On viidud läbi teadlikkuse suurendamise kampaaniaid, mis on suunatud mõnedele neist kohalikest võtmeisikutest, nagu taksojuhid, hotellitöötajad või raamatukogutöötajad. Näiteks taksojuhid on väärtuslikud esimese tasandi tuvastajad mitte üksnes ohvrite vaid ka kaubitsejate puhul. Kuna ohvreid veetakse nende ärakasutamise asukohta ja sealt tagasi vahel ka taksoja, siis on taksojuhid ainulaadses olukorras, et ohvrite ja kaubitsejatega otse ühendust saada. Samuti tegutsevad taksojuhid eri kultuurides isikutena, kes suunavad kliente linnaosadesse, kus pakutakse prostituutide teenuseid. Taksojuhtide harimine inimkaubanduse ohtude kohta võib aidata muuta nad teadlikuks sellest, et neist saavad teenuse kasutajate ja ärakasutajate jaoks kaubitsemisprotsessile kaasaaitajad. Neid tuleb valmistada ette andmaks teada, mida nad on näinud ja kuulnud. Järgmisena kirjeldame **Kreeka** näidet.

Taksojuhtide kaasamine inimkaubanduse ohvrite tuvastamisse Kreekas.²⁷

Kreekas võeti A21 kampaania raames ühendust peamiste linnas taksoteenuse osutajatega, eesmärgiga levitada inimkaubanduse ohvrite abiliini numbrit. Taksoliidu ja A21 kampaania vahel loodi partnerlus. Taksojuhtidele anti järgmise tekstiga teabevõldik.

Lugupeetud taksojuhid

See, mida te näete või kuulete, võib aidata päästa inimest. Teie abi on oluline, et tuvastada isikuid, keda sageli tuuakse Kreekasse teistest riikidest ja kellele on tavaliselt antud töopakumisega seotud valelubadusi. Siia jõudes satuvad nad teise isiku kontrolli alla ning seeläbi seksuaalsele ärakasutamise ohvriks. Seda nimetatakse inimkaubanduseks.

Jälgige isikuid,

- kes ei kõnele kreeka keelt;
- kellel on vägivalla või vägivalla jälgi;
- kes tunduvad hirmunud;
- keda silmnähtavalt kontrollib teine isik.

Mida ja kus jälgida?

Ohtlike paikade loetelu esitati juba 3. peatükis. Järgmises tabelis on toodud mõned olulised aspektid, mida tuleks võtta arvesse, jälgides teatavates paikades töötavate või elavate isikute olukorda seoses kirjeldatud inimkaubanduse näitajatega. Loetelu ei ole ammendav, aga seda tuleks järgida, arvestades asjaolusid, mida peetakse oluliseks kohalikul tasandil.

Tabel 8.

Valdkonna töötajatele mõeldud
kokkuvõtlik tabel tuvastamise kohta

Paigad, kus tuleks olla tähelepanelik	Tegurid, mida tuleks jälgida
Restoranid, kauplused, ehitusplatsid, põllumajandusettevõtted, koristusfirmad	<ul style="list-style-type: none"> Füüsilise väärkohtlemise või kinnihoidmise märkidega töötajad Kehvad või olematud ohutusvahendid Töötajatel puudub tööks sobiv rõivastus Töötajatele ei võimaldata puhkepäevi ega puhkust Töötajatele ei võimaldata puhkepause Isikut tõendavad dokumendid on tööandja käes Töötajad elavad ehitusplatsil / kehvades tingimustes / koos tööandjaga
Korterid ja muud majutuskohad	<ul style="list-style-type: none"> Ülerahvastatus, mitu inimest elab ühes toas Ei teata oma aadressi Elatakse kuurides, telkides, laorumides, kontorites või oma töökohas Elatakse koos oma tööandjaga Ei ole lubatud majast üksi väljuda Väikebussid võtavad töötajaid tavatul ajal peale
Kohalike omavalitsuste ruumid, sealhulgas kontorid, koolid, ehitusplatsid jne	<ul style="list-style-type: none"> Koristuslepingu järgsed töötajad saabuvad väikebussiga ning tunduvad hirmunud Ehituslepingu järgsed töötajad saabuvad väikebussiga ning tunduvad olevat kellegi kontrolli all Töötajatel ei ole isikut tõendavaid dokumente Töötajatele ei võimaldata puhkepäevi ega puhkust Töötajad ei oska ühtegi kohalikku keelt

„Punaste laternate“ linnaosad või piirkonnad, kus teadaolevalt esineb välitingimustes prostitutsiooni, nt parklad ja veokite peatused

- Füüsilise või seksuaalse väärkohtlemise, füüsilise kinnipidamise, piiramise või piinamise jälgede või märkidega töötajad
- Eriteenuseid, sealhulgas kaitsmata seksuaalvahekorda pakutakse madalama hinnaga
- Naised/mehed oskavad kohalikus keeles üksnes seksuaalvahekorraga seotud sõnu
- Naised/mehed tunduvad olevat kupeldaja hoolsa kontrolli või jälgimise all
- Naised/mehed ei või tööle saabuda või sealt lahkuda enda soovitud ajal ega teha puhkepause
- Naised/mehed tunduvad olevat alla 18aastased

Allikas: kohandatud väljaandest „SOLACE – Human Trafficking report 2009”, 37-38.

On oluline, et erinevad spetsialistid ja eraisikud reageeriks ja teataksid oma kahtlustest õiguskaitse- või järelevalveasutustele, kui nad arvavad, et isikut võidakse ära kasutada või esineb probleeme näiteks seoses ebatavalise töökohaga. Mitmes riigis on politseil ja tööinspeksioonidel veebivormid, mille kaudu saab iga isik oma kahtlustest teada ja isegi anonüümseid vihjeid anda. Vihjete põhjal saavad järelevalveasutused viia läbi kontrollimisi, et teha kindlaks, kas kõik on korras. Peale selle võivad inimkaubandusega seotud vabähendused, abiliinid või ametiühingud anda nõuandeid ja jagada teadmisi juhul, kui enne tegutsema hakkamist on vaja rohkem teavet.

Eesti Sotsiaalkindlustusamet on keskne asutus, mis toetab teenuseid inimestele, kes on sattunud ja/või tuvastatud inimkaubanduse ohvritena. Hetkel viivad teenuseid läbi MTÜ SOS Lasteküla, kes aitab seksuaalselt kuritarvitatud, kaubitsetud ja saatjata lapsi (www.sos-lastekyla.ee/), AS Medicum, kes pakub meditsiiniteenuseid ja MTÜ Eluliin. Inimkaubanduse teemavaldkondadega laiemalt tegelevad Eestis peamiselt kaks vabähendust. MTÜ Living for Tomorrow (LFT) viib läbi inimkaubanduse ennetamise ja ohvrite abistamise Nõustamisliini +372 6607320“ teenuse pakkumise. Nõustamisliini ülesanne on informeerida inimesi võimalustest, tingimustest, eeskirjadest ja ohtudest välismaal ning aidata kannatanuid. Teenuse raames osutatakse lisaks juriidilist nõustamist kõikidele inimestele kolmes erinevas keeles (eesti, vene, inglise), olenemata kodakondsusest või, kas isik on eelnevalt tunnistanud inimkaubanduse ohvriks või mitte. Kõik osutatavad teenused on pöördujale tasuta. Vt. lisaks www.lft.ee MTÜ Eluliini pakub inimkaubanduse ohvrite ja prostitutsiooni kaasatutele psühholoogilist, juriidilist ja sotsiaalset nõustamist ja postrehabilitatsiooni teenust läbi mitme nende poolt organiseeritud keskuse Tallinnas, Jõhvis ja Tartus. Lisaks varjupaigateenust inimkaubanduse ohvritele. Vt. lisaks www.eluliin.ee

Inimkaubandusjuhtumite tuvastamise teemaline koolitus

STROMi hindamisuuringu tulemuste kohaselt vajavad omavalitsusüksuste töötajad ja ametiasutused rohkem koolitust inimkaubandusjuhtumite tuvastamise teemal ning küsimuses, mida teha kahtlustatavate inimkaubanduse ohvritega, sealhulgas juhul, kui ohvrid nende poole pöörduvad. Seepärast on vaja regulaarsemat koolitust, et tagada omavalitsusüksuse töötajate ja teiste spetsialistide ajakohane teavitamine inimkaubanduse teema, kohalike/piirkondlike/riiklike suundumuste ning mida tuleks teha, kui töötaja kohtab kahtlustatavat inimkaubanduse ohvrit.

Mõistagi seavad puuduvad vahendid ja/või vähesed ressursid piiranguid töö kvaliteedile. Seepärast on võimalike inimkaubanduse ohvrite tuvastamise parandamiseks oluline seada kohalikud prioriteedid ja lisada need kohaliku tasandi meetmetesse (vt lähemalt 3. peatükist). Meetmed võivad olla kas üldised või keskenduda kindlatele kaubitsemise sektoritele või vormidele, näiteks tööjõuga kaubitsemine, nagu on kirjeldatud järgmises tekstikastis.

Berliini Liidu projekt

Berliini Liidu projekti²⁸ eesmärk oli töötada välja kõikehõlmav lähenemisviis tööjõu ärakasutamise eesmärgil toimuva inimkaubandusega võitlemisele Berliini-Brandenburgi piirkonnas. Projekti käigus suurendati nende organisatsioonide, institutsioonide ja kutsealaste rühmade teadlikkust, kes puutuvad kokku tööjõu ärakasutamise eesmärgil toimuva inimkaubanduse (võimalike) ohvritega. Töötati välja nii praktilised koolitused kui ka käsiraamat, et suurendada kohalike spetsialistide teadmisi, parandades samal ajal ohvrite tuvastamist ja abistamist. Käsiraamat ja koolitused olid mõeldud liidumaa ja föderaalasutuste, ametiühingute, rände-, tööjõu- ja tervishoiuvaldkonna töötajatele, samuti rändajate organisatsioonidele ja teistele sidusrühmadele. Lisaks töötati välja töötaja õigusi tutvustav teabevoldik, mida levitati mitmes keeles isikutele, keda võib ohustada tööjõu ärakasutamine.²⁹

Mõned linnad või maavalitsused on välja töötanud täiendavaid koostöömudeleid juhtudeks, mil tuvastatakse inimkaubanduse ohver. Näiteks **Soomes** on Tampere linn koos piirkonnas tegutsevate kohalike vabaihendustega välja töötanud koostöömudeli, et tagada kindel menetlus inimkaubanduse ohvrite tuvastamisel ja abistamisel. Sellised näited viitavad paljulubavatele tavadele, mida saab kohalikul tasandil järgida, et parandada ohvrite tuvastamist ja üldist teadlikkust inimkaubandusest.

Tampere koostöömudel

Tampere linn on välja töötanud koostöö- ja tegevusmudeli inimkaubanduse ohvrite tuvastamiseks ja abistamiseks. Tampere linna sotsiaaltalitus töötas välja mudeli koostöös vabaihendustega Pro-tukipiste ja Rikosuhrapäivystys, kohaliku politseiameti ning veel kahe vabaihendusega, kes haldavad kohalikke varjupaiku. Mudeli eesmärk on lihtsustada inimkaubanduse ohvrite tuvastamist ning võimaldada seda nähtust kohalikul tasandil paremini ära tunda. Lisaks keskendus mudel kriisiabi eri etappide kirjeldamisele nii, et tähelepanu keskmes olid ohvrite õigused. Väljatöötatud mudel põhineb ideel moodustada kohalik võrgustik, kes teevad koostööd ohvrite tuvastamisel ja abistamisel. Eri sidusrühmadele selgete vastutusalaade kehtestamisega püüab mudel vähendada ohvrite tuvastamisele kuluvat aega. Põhipunktide nimetamine ja kohalike spetsialistide koolitamine inimkaubandusjuhtumite tuvastamise teemal peaks vähendama eri sidusrühmade tegevuse kattuvust, mis toob lõpuks kaasa ressursside kokkuhoiu. Mudel võimaldab kohalikul kogukonnal ennetada tekkivaid trende, sealhulgas vähendades inimkaubanduse riski.³⁰

Omavalitsusüksuste tegevuspunktid

- Tuleb mõelda kõikidele kohalikele spetsialistidele (nt omavalitsusüksuse töötajad, järelevalveasutused, vabaihendused), kes võivad oma töös kohata ja tuvastada võimalikke inimkaubanduse ohvreid (ja haavatavaid rühmi) ning algatada nendega koostöö.
- Tuleb teha kindlaks, et inimkaubanduse indikaatorid on kättesaadavad selle nähtusega esimesena kokku puutuvatele töötajatele, et nad saaksid neid kasutada ning et neid oleks indikaatorite kasutamise teemal koolitatud. See võimaldab võimalikke ohvreid kohalikul tasandil ja eelkõige riskantsetes paikades paremini tuvastada.
- Tuleb määrata selged kohustused võtmeisikutele, kes osalevad tuvastamisel ja suunamisel. Isik, kes võib inimkaubanduse ohvri ametlikult tuvastada, sõltub konkreetsest riigist – mõnes riigis võivad seda teha omavalitsusüksuse töötajad, mõnes riigis ametiasutused, näiteks politsei või riiklik abisüsteem; osades riikides võivad ohvreid tuvastada vabaihendused.
- Tuleb keskenduda varajasele tuvastamisele, sest see vastab enim ohvri vajadustele ning on kõige kulutõhusam lahendus. Tuleb teha kindlaks, kuhu inimkaubanduse võimalik ohver põhjendatud kahtluse korral suunata (sõltuvalt tema erivajadustest, nt sugu, ärakasutamise vorm).

5. Inimkaubanduse ohvrite abistamine

Inimkaubanduse ohvrite abistamine on üks inimkaubanduse vastase võitluse alustalasid. Selle põhieesmärk on osutada nõuetekohaseid teenuseid, mis aitavad ohvritel kaubitsemisega seotud traumast taastuda ning alustada uut elu olles kaasatud ühiskonda.

Kohalikud omavalitsused ja omavalitsusüksused peavad tagama, et inimkaubanduse vastased toimingud ja algatused ulatuksid ohvri tuvastamisest kaugemale, st ka ohvri põhjaliku abistamise ja toetamiseni. Ohvrile tuleb pakkuda toetust viisil, mis taastab tema kontrolli oma elu üle. Kui toetust pakutakse ilma ohvri soovi austamata, võib see kaasa tuua teisese ohvrustamise.³¹

Omavalitsusüksuste rolli abistamisel ei tohi alahinnata. Omavalitsusüksuste ainulaadne olukord tuleneb asjaolust, et nad asuvad ja töötavad kohapeal, omades kõikide elanikega tihedat ja otsest kontakti. Seepärast võiksid nad inimkaubanduse juhtudele esimesena reageerida, pakkudes ohvritele toetust ja abi. Hoolimata ohvrite elanikustaatuses või sellest, kas ohvrid naasevad oma päritolukohta või mitte, on neil õigus abile ja toetusele, mis austab nende inimõigusi ja vastab nende individuaalsetele vajadustele.

Samas ei ole inimkaubanduse ohvritele abi ja toetuse pakkumine lihtne ülesanne, kuna ohvrite olukord on keeruline. Kaubitsemise ohvriks sattumisega kaasnevad sageli karmid töötingimused, usalduse reetmine ning kontrolli puudumine oma elu üle. Ohvrid on tihti kogenud vägivalda, ähvardusi, raskeid vigastusi, vägistamist ja psühholoogilist väärkohtlemist või olnud nende tunnistajaks. Nende sündmuste mõjul võivad tekkida psühholoogilised sümptomid, nagu depressioon ja ärevus, mis vajavad emotsionaalset toetust ja ravi.³²

Ohvritele pakutavad abi- ja toetusprogrammid peaksid olema kõikehõlmavad, lõimitud ning vähendama kannatusi ja kahju.³³ Mitmes rahvusvahelises õigusaktis³⁴ rõhutatakse, et ohvritel on õigus turvalisele ja asjakohasele varjupaigale ja abile. Pikaajaliste kogemuste põhjal ohvrite abistamisel on teenuseosutajad jõudnud järeldusele, et ohvrid vajavad eri liiki abi tingituna sellistest teguritest nagu nende vanus, sugu, kultuuritaust, elaniku staatus ning ärakasutamise liik, mille all nad on kannatanud.

Inimkaubanduse ohvritele pakutava abi põhimõtted

Kõikides vastavates rahvusvahelistes õigusaktides ja sätetes rõhutatakse riigi kohustust inimkaubanduse ohvreid abistada. Euroopa Komisjon nõuab oma direktiivis,³⁵ et liikmesriigid loovsid riiklikud mehhanismid ohvrite varajaseks tuvastamiseks ja abistamiseks, tuginedes õiguskaitseasutuste ja kodanikuühiskonna koostööle, et pakkuda ohvritele tingimusteta abi, olenemata ohvri valmisolekust teha koostööd kriminaaluuringel, süüdimõistmisel või kohtuprotsessil, pakkudes turvalist majutust ja materiaalselt abi, arstiabi, psühholoogilist abi, teavet ja õigusnõustamist, kirjalikku ja suulist tülget ning tagades ohvri anonüümsuse.

Läänemere piirkonnas on inimkaubanduse ohvritele pakutav abi korraldatud eri viisidel. Sotsiaalabiteenuste ulatus ja standardid erinevad liikmesriigiti väga suurel määral; riiklike ja muude osalejate vahel ja/või eelkõige õiguskaitseasutuste ja teenuseosutajate vahel väljajunenud koostöö on samuti riigiti erinev. Need asjaolud omavad tähtsat rolli ohvrite abistamisel ja toetamisel.

Mõnes riigis, näiteks **Rootsis**, vastutavad abi korraldamise eest omavalitsusüksuse töötajad, samal ajal kui teistes riikides pakuvad ohvritele abi vabaühendused, mida rahastab riik või muud rahastamisallikad koostöös kohalike osalejatega. **Soomes** koordineerib abi inimkaubanduse ohvrite riiklik abisüsteem, mis pakub seda otse ohvritele, kellel ei ole Soome

omavalitsusüksuses elukohta, samal ajal kui kohalikud omavalitsused vastutavad oma elanikele abi andmise eest. Lätis rahastatakse abi andmist riiklikku abisüsteemi riigieelarvest ning teenust osutab volitatud vabauhendus. Teenuseosutajad teevad koostööd omavalitsuspiirkondade sotsiaaltalituste ja teiste kohalike institutsioonidega kohas, kus kaubitsemise ohver elab, et hõlbustada ohvri integreerumist ühiskonda. Poolas rahastatakse inimkaubanduse ohvrite riiklikku nõustamis- ja sekkumiskeskust täielikult riigieelarvest kui siseministri poolt vabauhendustele antud avalik-õiguslikku ülesannet. Olenemata sellest, millist süsteemi riigis kasutatakse, peaksid abi aluspõhimõtted olema samad.

Mitmed rahvusvahelised ja valitsustevahelised organisatsioonid on välja töötanud inimkaubanduse ohvrite abistamise juhised. Vabauhendused on neid kohapeal töötamiseks edasi arendanud, et pakkuda ohvritele otsest abi. Peamised põhimõtted, mille erinevad organisatsioonid on sõnastanud, on suures osas sarnased ning sisaldavad inimõigustel põhinevat lähenemisviisi eesmärgiga tagada kõikide inimkaubanduse ohvrite võrdne kaitse, olenemata nende soost, vanusest või töövaldkonnast. Kõikidel ohvritel on õigus saada võrdne juurdepääs abimehhanismidele, kaitsele ja õigusemõistmisele ning otsustada, kuidas neid teenuseid kasutada, seadmata ennast oma tegevusega ohtu (näiteks et neid ei sunnitaks kriminaalmenetluses tunnistusi andma).³⁶

Inimkaubanduse ohvrite abistamise aluspõhimõtted³⁷

Inimõiguste kaitse

Kuna inimkaubandus tähendab rasket inimõiguste rikkumist ning toob sageli kaasa ohvrite õiguste täiendavad rikkumised, tuleks igasuguse abi ja kaitse pakkumisega üritada diskrimineerimata taastada ohvri õigused ja ennetada edasisi rikkumisi.

Konfidentsiaalsus

Alates esimesest kohtumisest ohvriga kuni abistamisprotsessi lõpuni peaks teenuseosutajad tagama, et kõiki ohvri isikuandmeid ja konkreetset juhtumit hoitaks salajas.

Ohutus, sealhulgas riskihinnang

Esimene samm ohvrit mõjutava ohu kõrvaldamisel on riskitase nõuetekohaselt tuvastada ja hinnata. Tõhus riskihinnang hõlmab üldist riskihindamist, mille viib läbi sihtriik, teostades pidevat ülevaadet ja reageerimist konkreetsetele sündmustele. Selle protsessi hõlbustamiseks on Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon välja pakkunud rea riskinäitajaid, mida tuleks arvesse võtta.³⁸ Kui teenuseosutajate, sealhulgas omavalitsusüksuse töötajate ja kohalike õiguskaitseasutuste vahel toimub koostöö, siis tuleks riskihindamine viia läbi omavahel tihedalt konsulteerides.³⁹

Teadlik nõusolek ja valik

Kogu inimkaubanduse ohvritele pakutav abi peaks lähtuma ohvri täielikust ja teadlikust nõusolekust alates sellest, kui omavalitsusüksuse sotsiaaltöötaja või muu teenuseosutaja

ohvriga ühendust võtab, kuni ajani, mil ohver on täielikult integreeritud. Teenuseosutaja peaks selgitama vajalikke toiminguid, eeskirju ja menetlusi ohvrile nii, et ta saab aru enne nõusoleku andmist, mis toiminguga või ettepanekuga on tegemist.

Mõjuvõimu suurendamine

Tunnustades inimkaubanduse ohvrite õigusi ja vajadusi teha teadlikke valikuid ja otsuseid, peaksid teenuseosutajad julgustama neid otsuste tegemisel võimalikult suures ulatuses osalema.

Ohvristamisest (ohvrit süüdistavast suhtumisest) hoidumine ja tolerantsus

Kõik teenuseosutajad peaksid pakkuma inimkaubanduse ohvritele parimat võimalikku abi, hoidudes nende diskrimineerimisest puude, etnilise või rahvusliku päritolu, nahavärvi, rassi, usuliste veendumuste, soo, perekonnaseisu, koduse olukorra, vanuse, HIV-staatuse, seksuaalse sättumuse, soolise identiteedi, usu, keele, poliitiliste veendumuste või muul alusel.⁴⁰

Abistamisahel

Abistamisahel on mõiste, mida kasutatakse valitsuse, kohalike omavalitsuste ja vabauhenduste vahelise koostöövõrgustiku kirjeldamiseks. Need spetsialistid töötavad inimkaubanduse vastase võitluse valdkonnas, et tagada ohvrite abistamine ja toetamine. Abistamisahelale viidatakse sageli kui riiklikule suunamismehhanismile. See on tõhusa inimkaubandusvastase reaktsiooni põhielement. Abistamisahelas osalejad on näiteks omavalitsusüksuse sotsiaaltalitus või vabauhendused, politsei, migratsiooni- ja piirivalveamet, tervishoiuasutused, prokuratuur ja advokaadid. Abistamisahel peaks algama kohe, kui on mõistlikult põhjendatud alus arvata, et isik võib olla inimkaubanduse ohver. Abistamisahela eesmärk on suunata inimkaubanduse ohver kõige asjakohasemasse ametiasutusse, tagades ohvrikeskse ja õiguspõhise lähenemisviisi kogu abistamisprotsessi jooksul.

Samuti soovitatakse luua kohalik või piirkondlik suunamismehhanism – koostöövõrgustik, mille kaudu kohalikud spetsialistid täidavad oma kohustust tuvastada, kaitsta ja abistada inimkaubanduse ohvreid. Suunamismehhanismi põhieesmärk on tagada inimkaubanduse ohvri inimõiguste austamine ja tema tõhus suunamine teenuste juurde. Lisaks võib kohalik suunamismehhanism parandada menetlust mitmetes ohvriga seotud küsimustes, nagu elukoht ja tagasipöördumine, ohvrile makstav hüvitis jne. Formaalne ja läbimõeldud koostöö erinevate spetsialistide vahel võib säästa aega, suurendada tõhusust ja vähendada osutatud teenuste kulusid.

Näiteks Poolas, kus riiklik suunamismehhanism on olemas alates 2005. aastast, on alates 2010. aastast võetud järk-järgult kasutusele maakondade/regioonide inimkaubanduse vastaste meeskondade mudel. Ka Rootsi loob 2016. aastal riikliku suunamismehhanismi. Lisaks on ametisse nimetatud inimkaubanduse vastase võitluse piirkondlikud koordinaatorid, et võimaldada inimkaubanduse ohvritele paremat abi.

Maakondadel põhinevad inimkaubanduse vastase võitluse meeskonnad Poolas

Praegu rakendatakse Poolas eriprojekti „Koostöö parandamine riiklike struktuuride valdkonnas, et tagada inimkaubanduse vastane võitlus, luues maakondadel/regioonidel põhinevad struktuurid/meeskonnad”. Selle põhieesmärk on luua kõikides 17 regioonis inimkaubanduse vastase võitluse meeskond. Projekti rakendab siseministeerium koostöös vabaühenduste ja Rahvusvahelise Migratsiooni-organisatsiooni Varssavi esindusega. Projekti sisu põhineb Masoovia piirkonnas alates 2010. aastast tegutsenud esimese inimkaubanduse vastase võitluse meeskonna kogemustel. Lisaks on projekti eesmärk seada sisse tihe koostöö kõikide oluliste sidusrühmade vahel, kes osalevad inimkaubanduse ennetamisel ja selle vastasel võitlusel, ning isikute vahel, kes vastutavad ohvritele toetuse ja abi pakkumise eest. Meeskonnad tegutsevad juba 16 piirkonnas. Kava kohaselt luuakse 2015. aasta lõpuks taoline meeskond igas piirkonnas.

Abi liigid

Inimkaubanduse ohvrite abistamine peaks vastama iga üksikisiku erivajadustele. Need vajadused hõlmavad mitmesuguseid teemasid, mis võivad olla inimkaubanduse ohvrina tuvastatud isiku puhul olulised.

PÕHITEEMAD OHVRI JAOKS

- **TURVALISUS** – isiku, tema pereliikmete ja teiste isikute turvalisus
- **STAATUS** – riigis, kus ta on tuvastatud (seaduslik või ebaseaduslik rändaja, ohver või muu)
- **KONFIDENTSIAALSUS** – üldsuse ja meedia poolt häbimärgistamise hirm ning võimalikud perekondlikud tagajärjed; see on eriti tähtis seksuaalse ärakasutamise eesmärgil toimuva inimkaubanduse puhul
- **HIRM** – kaubitsejate kättemaks ning kohtumenetluses osalemise korral hirm anda tunnistusi kaubitseja juuresolekul
- **UUS TRAUMEERIMINE** – kogetud väärkohtlemise taas läbielamine
- **ELUJÄRG** – ohvrid muretsevad selle pärast, kuidas kindlustada oma sissetulek ja toetada perekonda, mis hõlmab rahalist abi, hüvitise saamist ja/või tasumata töötasu tagasimaksmist (tööjõuga kaubitsemise korral).

Ohvrite abistamisel tuleb kõiki neid erinevaid küsimusi arvesse võtta ja vastavalt kohandada. Lisaks on ohvritel nii pakilised kui ka pikaajalised vajadused. Nende vajaduste rahuldamiseks on spetsialistid välja töötanud abimudelid ja -skeemid. Näiteks on La Strada võrgustik välja töötanud abi ja praktilise toetuse mudeli inimkaubanduse ohvrite jaoks, mis hõlmab kaht liiki abi: ohvrite kiireloomulisi vajadusi kajastav hädaabi ning pikaajaline abi.

Kaht liiki abi inimkaubanduse ohvritele:

- hädaabi
- pikaajaline abi

Inimkaubanduse ohvritele pakutav abi koosneb tavaliselt hädaabist, mis tähendab peamiselt kriisilukorda sekkumist, sealhulgas arstiabi ning psühholoogilist, õigus- ja sotsiaalabi, samuti eelnevat vajaduste hindamist kõikides eespool nimetatud valdkondades. See hõlmab ka abi eluaseme leidmisel (varjupaik, turvaline majutuskoht). Oluline arstiabi osa on vaimse tervise eest hoolitsemine, mis võib hõlmata – vastavalt kõnealuse isiku isiklikele vajadustele – näiteks nõustamist, kognitiiv-käitumuslikku teraapiat, antidepressantide manustamist, alkoholist või ainetest kuritarvitamisest või sõltuvusest võõrutamist. Hädaabile peaks järgnema pikaajaline abi, mis keskendub isiku pikaajalistele vajadustele, nagu haridus ja integreerumine. Integreerumisabi on oluline, et ära hoida uut ohvrustamist ja vähendada uuesti inimkaubanduse ohvriks langemise ohtu. Ohvrile tuleks anda selget teavet kogu protsessi kohta, sealhulgas õiguste, kohtumenetluse, edasikaebamise, hüvitise, taastumisvõimaluste ja tagasipöördumise kohta.

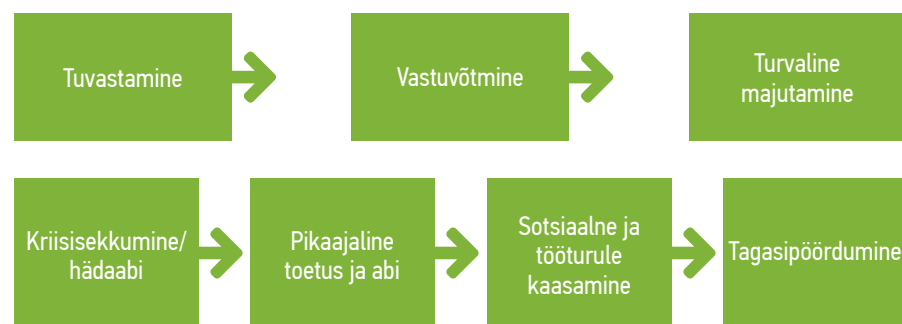
Mõned omavalitsusüksused on oma töötajatele ja teistele olulistele võtmeisikutele välja töötanud tuvastamis- ja abivahendid. Näiteks Malmö linn on koostanud praktilise käsiraamatu sotsiaaltöötajatele, kes puutuvad kokku inimkaubanduse ohvriga, kes on olnud seksuaalselt ärakasutatud.

Malmö sotsiaaltöötajate käsiraamat

Käsiraamatus tutvustatakse lühidalt inimkaubanduse indikaatoreid ning sellele järgneb üksikasjalik abistamisprotsessi kirjeldus koos eraldi peatükkidega häda- ja pikaajalise abi kohta. Lisatud on väga konkreetsed kontroll-loendid, et tagada sotsiaaltöötajate keskendumine õigetele küsimustele ja teemadele. Käsiraamatus rõhutatakse seda, kui oluline on anda klientidele teavet selle kohta, mis saab nende juhtumist, ning kohelda neid isikute ja mitte abitute ohvritena. Samuti kirjeldatakse, kuidas kultuurilised tegurid võivad mõjutada isiku käitumist ja läbielamist toimetulekut. Lisaks rõhutatakse käsiraamatus, kuidas isiku vajadused võivad aja jooksul muutuda ning kui oluline on, et nad saaksid asjakohast abi näiteks politseiuurimise eri etappides. Käsiraamatus on ka loetletud mõned võtmeisikud, kes Malmö piirkonnas ohvritele abi ja varjupaika pakuvad.⁴¹

Tuleb märkida, et mõned abipakkujad ei pruugi olla ohvri jaoks vastuvõetavad. Kaubitsemisolukorrast väljudes on ohvrid väga haavatavad ega pruugi olla psühholoogiliselt valmis abi vastu võtma. Abi võib oma laadist tulenevalt olla eksitav ning ohver ei pruugi läbielatud trauma tõttu suuta selgelt otsustada. Sellegipoolest on oluline anda järelemõtlemise- ja taastumisaeg ning pakkuda abi igale ohvrile olenemata olukorrast. Tingimusteta abi aitab ohvri seisundit stabiliseerida ning hakata tal füüsiliselt ja psühholoogiliselt taastuma; samuti kaaluda oma olukorda ja võimalusi tehes teadlik otsus ametiasutustega tehtava koostöö suhtes.

ABISTAMIST KIRJELDAV JOONIS⁴²

Abistamise skeem

Järgmine abistamise skeem põhineb peamiste võtmeisikute vahelisel hea koostöö taval. Mudel kirjeldab protsessi, mis seisneb mitmes meetmes, mida vastavad sidusrühmad peavad kohalikul ja riigi tasandil arvesse võtma, et inimkaubanduse ohvreid abistada ja nende eest hoolitseda. Abistamise skeemis kasutatud termin „teenuseosutaja“ võib tähendada riigiasutust, omavalitsusüksuse sotsiaaltalitust, vabaihendust, rahvusvahelist organisatsiooni või muud institutsiooni. Eri teenuseosutajate kaasamise ulatus on riigiti erinev. See sõltub omavalitsusüksuse/kohalikust olukorrast, riiklikest süsteemidest ning peamiste osalejate suutlikkusest. Näiteks mõnes riigis on omavalitsusüksuste sotsiaaltalitused väga tugevad, teistes on tähtis roll vabaihendustel ning osades riikides võib selleks olla kohalik kirik või heategevusorganisatsioon. Edukas abistamine ei sõltu üksnes heast teabevahetusest, kooskõlastamisest ja koostööst kõikide osalevate sidusrühmade vahel, vaid ka inimkaubanduse ohvritele pakutava abi aluspõhimõtete austamisest ja rakendamisest. Seega on termin „teenuseosutaja“ eesmärk kõik need osalejad omavahel siduda.

ABI LIIK	TEGEVUS	VASTUTAVAD OSALEJAD
Abiliin või muu madalaläve teenus	•Psühholoogiline ja emotsionaalne toetus	Teenuseosutaja (omavalitsusüksuse sotsiaalamet; vabaihendus jne)
Abi ohutusse paika jõudmisel	• Reisi korraldamine ja selle eest tasumine, ohvritega lennu- või raudteejaamas jne kohtumine	Munitsipaalpolitsei, kohalik teenuseosutaja, kohalik vabaihendus jt
Kohaliku/riikliku teenuseosutaja juurde suunamine	• Teabe andmine ja kohaliku/riikliku teenuseosutaja juurde ohutu reisimise korraldamine; abiliinide ning kohalike/riiklike teenuseosutajate vaheline koostöö	Sotsiaaltöötaja või vabaihendus, kes puutub ohvriga esimesena kokku Ohvri abistamise eest vastutav teenuseosutaja
Riskihinnang	• Inimkaubanduse ohvri riskide ja turvalisuse hinnang • Riskihindamise teostamine koos erinevate organisatsioonidega • Inimkaubanduse ohvri teavitamine võimalikest riskidest ja kättesaadavatest kaitsemeetmetest • Suuline/kirjalik tõlge*	Teenuseosutaja või õiguskaitsesutus, kui nad on kaasatud
Kriisiabi	• Turvaline majutuskoht • Toit ja rõivad • Psühholoogiline toetus • Kiire meditsiiniline sekkumine/abi • Õigusabi, sh abi dokumentide hankimisel/taastamisel • Sotsiaalabi • Kirjalik/suuline tõlge • Järelemõtlemise- ja taastumise aeg	Teenuseosutaja Kohalikud raviasutused või haiglad; kriisikeskused Kohalikud õigusabibürood

*Kohaliku keelt mittevaldavale ohvrile tuleks vajaduse korral tagada suulise või kirjaliku tõlke teenus kogu abistamisprotsessi ajal.

ABI LIIK	TEGEVUS	VASTUTAVAD OSALEJAD
Pikaajaline abi	<ul style="list-style-type: none"> • Pikaajaliste vajaduste hindamine ja abikava koostamine • Majutus • Sotsiaalnoustamine • Arstiabi • Psühholoogiline nõustamine/teraapia • Teave seaduslike õiguste ja hüvitise saamise võimaluste kohta • Juriidiline abi, sealhulgas õigusabi ja esindamine hüvitise ja tagasimaksete nõudmisel • Perelepitus • Kontakt ametiasutustega, kui ohver soovib teha koostööd õiguskaitseasutustega ja anda kohtus tunnistusi 	<p>Teenuseosutaja, omavalitsusüksuse sotsiaalamet; tervishoiutalitused Rändetalitus</p> <p>Õigusabibürood, advokaadid/advokaadibürood, ametiühingud, vabaühendused abistavad hüvitise ja tagasimaksete saamisel</p>
Sotsiaalne ja tööturule kaasamine	<ul style="list-style-type: none"> • Keeleõpe • Hariduse omandamine • Kutseõpe • Kutsenõustamine juhendamine aktiivse tööotsingu ajal • Abi töö leidmisel • Sissetuleku teenimise planeerimine • Puhketegevus 	<p>Teenuseosutaja</p> <p>Kohalik tööhõiveamet</p> <p>Kohalikud tööandjad või kohalik tööandjate liit</p>

ABI LIIK	TEGEVUS	VASTUTAVAD OSALEJAD
Tagasipöördumine	<ul style="list-style-type: none"> • Inimkaubanduse ohvrile teabe andmine tagasipöördumise õiguslike ja sotsiaalsete aspektide kohta • Kirjaliku nõusoleku saamine inimkaubanduse ohvri vabatahtlikuks ja teadlikuks tagasipöördumise otsuseks • Vastava vabaühenduse või rahvusvahelise organisatsiooni võrgustiku või pädevate valitsusasutuste kindlakstegemine päritoluriigis, et alustada vajadusel perekonnaliikmete otsimist • Vastavate saatkondade/konsulaatidega kontakteerumine tagasipöördumise hõlbustamiseks • Reisidokumentide hankimine • Päritoluriigis teenuseosutajaga ühenduse võtmine, saades kinnitust, et inimkaubanduse ohver võetakse päritoluriigis vastu ja teda abistatakse 	<p>Teenuseosutaja</p> <p>Vabatahtliku turvalise tagasipöördumise eest vastutav organisatsioon</p> <p>Saatkond/konsulaat</p>

Abi liigid päritolu- ja sihtriikides

Inimkaubanduse ohvrite vajaminevate teenuste ja abi liigid erinevad teataval määral sellest, kas ohver viibib sihtriigis või on naasnud päritoluriiki. Sihtriigis viibides vajab ohver kõige kiiremini turvalist majutusk kohta ja õigusnõustamist, et saada abi näiteks rände- ja hüvitiseküsimustes. Päritoluriiki naasmisel tuleks lisaks kiireloomulistele vajadustele tegeleda ka pikaajaliste vajadustega, nagu sotsiaalne ja tööturule kaasamine, et aidata tal ühiskonda integreeruda ja ennetada uuesti ohvriks sattumist.

Isegi kui inimkaubanduse ohver on oma koduriiki naasnud, on tal endiselt vajadus kaitse ja abi järele. Integreerumine võib olla ohvrite jaoks äärmiselt raske. Rehabilitatsioonikavad peaksid hõlmama kõiki neidsamu teenuseid nagu sihtriigi puhul: varjupaik, õigusabi ja tervishoid. Lisaks võib integreerumiseks ja uue elu alustamiseks olla inimkaubanduse ohvritel kasu haridusprogrammidest, näiteks täiendõppest või kutseõppe kursustest ning suunamisest ja toetusest töö otsimisel. Mõnel juhul ei pruugi päritoluriiki naasmine olla ohvri parimates huvides ning tuleb osutada abi, et aidata ohvril jääda sihtriiki. Ohvri uues koduriigis lõimimiseks on olulised nii keelekursused kui ka kutseõpe.

PÄRITOLURIIGIS OHVRITELE PAKUTAV ABI	SIHTRIIGIS OHVRITELE PAKUTAV ABI
Ajutine varjupaik / turvaline majutuskoh	Ajutine varjupaik / turvaline majutuskoh
Arstiabi/tervishoid	Esialgne arstlik läbivaatus ja kiire arstiabi
Psühholoogiline toetus	Psühholoogiline toetus
Materiaalne abi (sh toit ja rõivad)	Kiire materiaalne abi
Sotsiaalabi	Sotsiaalabi
Dokumentide pikendamine	Kirjaliku/suulise tõlke teenused
Õigusabi kriminaaluurimisel / tsiviilõiguslik kahjunõue / ohvri esindamine kohtus	Õigusabi, eelkõige seoses ohvri õiguste ja kohustustega / rände staatus / elukoht / tööluba / tsiviilõiguslik kahjunõue / ohvri esindamine kohtus
Integreerumisabi: toimetulekuoskuste koolitus, haridus, kutseõpe, perekonna toetamine	Abistamine reisidokumentide/passi hankimisel
	Riskihinnang enne turvalist tagasipöördumist päritoluriiki
	Turvalise tagasipöördumise korraldamine päritoluriiki
	Abistamine sotsiaalsel ja tööturule kaasamisel, kui ohver jääb sihtriiki (keeleõpe, lõimimisabi, haridus, kutseõpe)

Omavalitsusüksuste tegevuspunktid

- Selgitada välja omavalitsusüksuses (võimalike) ohvrite jaoks kättesaadavad teenused ning neid teenuseid osutavad või osutada võivad asutused.
- Paindliku ja kiire korra kehtestamine abistamisahela käivitamiseks, määrates võtmeisikutele selged rollid ja ülesanded.
- Kohalikul tasandil inimkaubanduse vastase tegevuse ühtlustamine riigi tasandi meetmetega (vajaduse korral riikliku suunamismehhanismiga), andes abi inimkaubanduse ohvritele.
- Ohvrite abistamise tõhususe suurendamine, kehtestades ametlikud koostöövahendid, nagu koostöölepingud ja vastastikuse mõistmise memorandumid.
- Tingimusteta ja õigustel põhineva abi pakkumine (mis ei sõltu sellest, kas ohver teeb õiguskaitseasutustega koostööd) mitte üksnes ametlikult tuvastatud inimkaubanduse ohvritele, vaid ka võimalikele haavatavas ja kaitsetus olukorras olevatele ohvritele.
- Ohvri individuaalsetele vajadustele kohandatud abi pakkumine, võttes arvesse ohvri tausta, sugu, vanust, rahvust, suundumust, identiteeti.
- Usalduse loomine, professionaalne suhtumine ja dialoog hästi toimivas ohvrite abistamise ja kaitse süsteemis.
- Inimkaubanduse ohvritega esimesena kokku puutuvate töötajate vaimse tervise probleemide käsitlemine, et säilitada kindel teenuse kvaliteet.

6. Inimkaubanduse ennetamine kohalikul tasandil

Ennetamine on samuti oluline inimkaubanduse vastase võitluse osa, ehkki see on endiselt üks problemaatilisemaid ja keerulisemaid sekkumisvaldkondi. Sageli on keeruline näidata, et ennetav poliitika tõi tõepoolest kaasa inimkaubanduse juhtude arvu vähenemise. Samas on ennetustöö sellise keerulise ja struktuurse nähtuse käsitlemisel võtmetähtsusega ning on tõenäoliselt pikas perspektiivis kulutõhusam.

Üldisemalt tähendab inimkaubanduse ennetamine nende tegurite käsitlemist, mis aitavad kaasa inimeste ärakasutamisele või võimaldavad seda. Selliseid tegureid on palju, need on mitmetahulised ja omavahel seotud; need tegurid on näiteks diskrimineerimine, sotsiaalne tõrjutus, nõrk õigusriik, korruptsioon, nõrk sotsiaalkaitse, nõrk tööõiguse jõustamine, tööpuudus ja hariduse omandamise võimaluste puudus, samuti õiguspäraste ja turvaliste rändekanalite puudumine. Sageli on just nende tegurite ja algpõhjuste teatav kombinatsioon see, mis on põhjustanud kindla inimkaubanduse juhtumi või iseloomustab sotsiaalset keskkonda, kus inimkaubandus on valdav, või võimaldab või hõlbustab selle kuriteo toimepanekut. „See tähendab, et on väga ebatõenäoline, et üks lähenemisviis inimkaubanduse ennetamisele on võrdselt sobiv ja asjakohane igat liiki ohvrite ning kõikide inimkaubandust soodustavate haavatavate olukordade puhul. [...] Lisaks on oluline pidades silmas, et inimestega ei kaubitseta seetõttu, et nad on haavatavad, vaid seepärast, et keegi otsustab neid ära kasutada.”⁴³

Inimkaubanduse ennetamine nõuab seega väga erinevat ja valdkonnaülest sekkumist, mis ühelt poolt käsitleb inimkaubandust võimaldavaid struktuurseid tegureid ning teiselt poolt võtab arvesse individuaalset haavatavust. Sekkumine peaks põhinema kindlatel tõenditel, inimkaubandusalastel teadmistel ja olemasolevatel kogemustel. Läänemere piirkonnas on nii päritolu-, transiidi- kui ka sihtriike. Oluline on tagada, et igasuguses inimkaubanduse vastases tegevuses võetakse arvesse nii riigi kui ka kohalikke olusid ning reageeritakse tuvastatud probleemidele, esinevatele lünkadele ja riskiteguritele. Kohalikest omavalitsustest peaksid saama aktiivsed osalejad inimkaubanduse ennetamises, rakendades konkreetseid ennetusmeetmeid arvestades kohalikke vajadusi ja olusid.

Järgmisena kirjeldatakse erinevaid võimalikke ennetusmeetmeid. Tuleb rõhutada, et ennetusmeetmed peaksid olema kooskõlas kohaliku olukorra väljaselgitamisel tuvastatud põhiprioriteetidega (vt 3. peatükk). Samuti on oluline, et kõiki meetmeid rakendatakse partnerluses, kaasates nt kohalikke omavalitsusi, politseid, koole, teravishoiu- ja sotsiaalteenuseid ja erasektorit.⁴⁴ Sellised partnerlused võivad hõlmata laias valikus programme ja teemasid, keskendudes mõnele kindlale inimkaubanduse aspektile (nt värbamine) või vormile (nt seksuaalne ärakasutamine), teatavatele inimkaubanduse või ärakasutamise ohus olevatele rühmadele (nt noored töötud, varjupaigataotlejad, põllumajandusettevõtete võõrtöötajad) või teatavate kutsealade esindajate koolitamisele, et suurendada nende teadlikkust inimkaubandusest.

Teadlikkuse tõstmise meetmed

Võib kasutada erinevaid teadlikkuse tõstmise meetmeid, et üldsust, teatavaid riskirühmi, kutsealade esindajaid ja äriühinguid inimkaubandusest teavitada. Ideaalis tuleks üldised teadlikkuse tõstmise püüdlused lisada laiaulatuslikku raamistikku, mille eesmärk on edendada nulltolerantsi tööjõu ärakasutamise suhtes, turvalist rännet ja inimväärset tööd. See edendaks kõikide inimkaubanduse vormide arutelu ja käsitlemist ühiskonnas, ent aitaks ka harida ühiskonda ja selles valdkonnas tegutsejaid, et nad mõistaksid ja tunneksid ära erinevaid ärakasutamise vorme ning sekkuksid ja suunaksid ohvrid vastavate teenuste ja toetuste juurde. Näiteks Riia linn on selles valdkonnas palju ära teinud.

Riia Linnavolikogu ennetustöö

Riia Linnavolikogu on alates 2010. aastast rakendanud projekti „Ennetusmeetmed inimkaubanduse kõrvaldamiseks”. Algatust rahastab Riias avaliku korra tagamise fond. Selle kohaliku algatuse raames korraldatakse korrapäraseid koolitusi mitmesugustele sihtrühmadele: Riia omavalitsusüksuse sotsiaaltöötajad, sotsiaalpedagoogid ja munitsipaalpolitsei ametnikud. Riia Linnavolikogu sotsiaalosakond on seadnud prioriteediks korraldada ja rahastada sihtotstarbelisi koolitusi kohalike omavalitsuste ametnikele. Linnavolikogu on loonud tiheda kontakti oluliste kodanikuühiskonna isikutega ning korraldab koos nendega regulaarset ennetustööd. Viie aasta jooksul on pakutud regulaarseid koolitusi Riia linna rohkem kui 400 omavalitsustöötajale. Peale selle avaldab Riia Linnavolikogu igal aastal läti- ja venekeelse teabevoldiku inimkaubanduse ennetamise teemal. Teabematerjali põhieesmärk on teavitada üldsust inimkaubanduse riskidest ja ohtudest, ohvritele pakutavast abist ning inimkaubanduse vastases võitluses osalevate sidusrühmade kontaktandmetest.

Teadlikkuse suurendamisel tuleks levitada täpset, realistlikku ja õigustel põhinevat teavet, hoiduda ohvrite häbimärgistamisest ja stereotüüpide kujutamisest ning teavitada üldsust inimkaubanduse ohvritele ja võimalikele ohvritele pakutavatest teenustest, et julgustada abivajajate suunamist tugiteenuste juurde. Teadlikkuse tõstmine tuleks seostada kohalike oludega ning kajastada seejuures olukorra väljaselgitamisel tehtud järeldusi.⁴⁵

Omavalitsusüksused võivad välja töötada ja rakendada ka sihipäraseid teadlikkuse parandamise vahendeid ohustatud elanikerühmade jaoks. Selline teadlikkuse tõstmine peaks andma ohustatud isikutele rohkem mõjuvõimu ning nõustama neid, kuidas nad saavad enne ja pärast rännet ärakasutamisest hoiduda. See peaks pakkuma praktilist ja realistlikku teavet nende õiguste ja võimaluste ning ettevaatusabinõude kohta, mida nad saavad kasutada väärkohtlemise ja ärakasutamise riskide vähendamiseks. Teavet, kust otsida abi ja millised tugiteenused on olemas, ning olulise asjana ka seda, kuidas esitada kaebus. Läänemere piirkonnas on näiteid, mille puhul mõned linnad, näiteks Helsingi⁴⁶, on loonud spetsiaalsed teabetalitused, mis nõustavad rändajaid ja elanikke.

Poola projekt⁴⁷ „Iga rong ei lähe Hollywoodi” keskendus inimkaubanduse laste teadmiste ja teadlikkuse suurendamisele õpetajate, õppejõudude, koolide juhtkondade, õpilaste ja lapsevanemate seas Poola Lääne-Pomorze piirkonnas. Piirkond on tuntud piirilinnade, mererandade ja turismialade, aga ka rändajate väljavoolu poolest. Kaubitsejad veavad oma ohvraid läbi selle piirkonna Lääne-Euroopasse ja Põhjamaadesse ning värbavad ohvraid ka piirkonnas viibides, eelkõige seksuaalse ja tööjõu ärakasutamise eesmärgil. Seepärast keskendus projekt noorte harimisele, kuidas paremini vähendada riske, otsides võimalusi välismaal. Projekti käigus levitati voldikuid ja plakateid Szczecinis ja ranniku kuurortidele lähimates naaberlinnades. Jagatud materjalides tutvustati mõningaid peamisi värbamisstrateegiaid, mida kaubitsejad kasutavad, ning anti nõu tööpakkumiste ja värbamisagentuuri usaldusväärsuse kontrollimise kohta; samuti lisati kontroll-leht välisriiki reisimiseks. Lisaks korraldati sotsiaalmeedia ja veebikampaaniaid ning keskkooliõpilased tegid kaasõpilastele inimkaubanduse vastase filmi.⁴⁸

Euroopas on näiteid ka teadlikkuse tõstmise algatustest, mis on suunatud just teatavas vormis ärakasutamise, näiteks koduse sunnitöö ja diplomaatide majapidamistes toimuva koduse sunnitöö käsitlemisele.⁴⁹ Samuti on ellu viidud mitmeid teadlikkuse suurendamise meetmeid, mis on suunatud tarbijatele, et ohjata nõudlust ning tööjõu ärakasutamise võimalusi, ning teatavatele spetsialistide kategooriatele.

Lisaks võivad omavalitsusüksused tegeleda ka teadlikkuse suurendamisega, mis on suunatud äriühingutele majandussektorites, kus esineb ärakasutamist eriti sageli. Tuginedes tõenditele, mis on saadud nende inimkaubanduse ja ärakasutamise analüüsist kohalikus piirkonnas, saaksid omavalitsusüksused pöörduda äriühingute liitude poole tööhõive- ja värbamis-, põllumajandus-, koristusteenuste, ehitus-, hotellindus-, toidu töötlemise ja pakendamise, restoranide jne sektoris, et teavitada neid ärakasutamise ja inimkaubandusest ning nende kohustustest austada inimõigusi oma tegevuses. Sellise sihipärase teadlikkuse suurendamise kaudu saaksid omavalitsusüksused kaasata äriühingute liite, et edendada oma liikmete seas töötajate värbamise ja tööhõive eetilisi standardeid.⁵⁰ See hõlmab näiteks nende teavitamist olemasolevatest õiguspärasest võõrtöötajate värbamise kanalitest ning nende kanalitele juurdepääsu lihtsustamist.⁵¹ Selles töös peaksid omavalitsusüksuse ametiasutused olema partnerluses ka vastavate tööhalduse valdkonna ametitega (nt töö- ja tervisekaitseinspeksioonidega), politseiga ja teiste õiguskaitseasutustega eesmärgiga tugevdada kontrolli ja inspekteerimist kohapeal, et ennetada ärakasutamist, ning vahetada vajaduse korral andmeid õigusrikkujate kohta.

Ohustatud elanikerühmade teavitamine

Mitmes omavalitsusüksuses pakub sotsiaalamet – otse või kodanikuühiskonna partneri kaudu – teavitusteenuseid, et reageerida haavatavate elanikerühmade vajadustele; need rühmad on näiteks prostitutsiooni kaasatud naised ja mehed, ainesõltuvuses isikud, kodutud, rändajad ja muud isikud, kes eri põhjustel, sealhulgas sotsiaalse ja kultuurilise eraldatuse tõttu vajavad personaalset lähenemist. Neid teenuseosutajaid tuleks teavitada inimkaubandusest ja selle indikaatoritest, et nad saaksid aidata võimalikke inimkaubanduse ohvraid ning suunata neid sotsiaalhoolekande-, tervishoiu-, tööhõive-, keeleõppe- ja muude rohkem spetsialiseerunud teenuste juurde, mida nad vajavad.

Lisaks tuleks selleks, et reageerida paremini kõige haavatavamate elanikerühmade ja eelkõige rändajate (nt dokumentideta rändajate) vajadustele, pakkuda teenuseid koostöös vabaühenduste, ametiühingute, usurühmituste ja kohaliku kogukonna organisatsioonidega, mis omakorda võivad pakkuda kultuurilisi vahendajaid või kogukonna juhte, kes suudavad kergemini saavutada eri rändajate rühmade usalduse ning suunata neid erinevate tugiteenuste juurde, olles nendega ise kaasas.

Crossroadsi tugikeskused Stockholmis ja Göteborgis

Crossroads on Stockholmis asuv nõustamis- ja tugikeskus ELi rändajatele, kes elavad vaesuses või on kodutud. Crossroadsi sihtrühmaks on välisriikidest pärit ELi kodanikud ja muude riikide kui Euroopa kodanikud, kes on pikaajaliselt elanud teises ELi riigis. Keskus pakub nõustamist Rootsi süsteemi ja registreerimisprotsessi kohta ning osutab abi ja pakub toetust mitmes Euroopa keeles. Klientidele pakutakse tasuta hommikusööki, lõunat, duši all käimise ja pesupesemise võimalust ning nad saavad osaleda mitmesugustel kursustel ja kasutada muid teenuseid. Tugikeskust juhib Stockholms Stadsmission, mis on kohalik vabaihendus, kes teeb koostööd Stockholmi omavalitsusüksuse, maakonnanõukogude ja teiste vabaihendustega.⁵² Samasugune keskus asub ka Göteborgis, mida juhib sarnane kohalik organisatsioon koostöös Göteborgi linnaga.⁵³

Omavalitsusüksused võivad lisaks edendada ennetustegevust, kaasates mitteharjumuspäraseid partnereid ning arendades uuenduslikke ennetustavasid, mis on suunatud ohustatud isikutele, kes otsivad väljapääsu keerulisest olukorrast. Läänemere piirkonnas on juba rakendatud mõningaid uuenduslikke algatusi, näiteks Lätis osaleb inimkaubanduse ennetamises ebatraditsiooniline kutseala esindajate rühm ehk raamatukogutöötajad.

Raamatukogutöötajad inimkaubanduse vastu

Eesmärgiga jõuda kõige haavatavamate rühmadeni, kes on inimkaubanduse ohus, viis Lätis vabaihendus Shelter „Safe House” ellu algatuse „Ava silmad”. Projekti esimeses etapis tegeles vabaihendus teadlikkuse suurendamisega, kaasates raamatukogutöötajaid, et selgitada inimkaubanduse probleemi ja ulatust ning raamatukogutöötajate rolli selle kuriteo vastu võitlemisel. Teises etapis korraldati raamatukogutöötajatele koolitusi ning raamatukogudes üle Läti jaotati inimkaubanduse teemalisi koolitusmaterjale ja teabevoldikuid. Projekti lõppetapis korraldasid raamatukogutöötajad raamatukogudes erinevaid koolitusi ja teadlikkuse tõstmise üritusi, nt temaatilised raamatunäitused, aruteluringid autoritega, kes kirjutavad mitmesugustel inimkaubandusega seotud teemadel, koolitused kooliõpilastele jne. Raamatute abil oli võimalik siduda inimkaubanduse probleemi raamatukogude töö ja funktsiooniga. Eriti maapiirkondade raamatukogutöötajad märkisid, et nad on sageli ühenduses võimalike inimkaubanduse ohvritega. Raamatukogude külastajad otsivad tööd välismaal, kasutades raamatukogude poolt pakutavat tasuta interneti ning küsides raamatukogutöötajatelt abi lennupiletite väljatrükkimisel. Selles etapis saavad raamatukogutöötajad proovida saada kontakti võimaliku inimkaubanduse ohvriga ja teda nõustada ohtude ja ettevaatusabinõude teemal, mida nad peaksid enne riigist lahkumist arvesse võtma.

Eetilised kriteeriumid ja sotsiaalklauslid riigihangetes ennetamiseks eksploateerimist

Omavalitsusüksused korraldavad arvukaid riigihankeid, näiteks ehitus- ja koristustööde jaoks, ning võivad selliste lepingute kaudu sattuda inimkaubanduse ja ärakasutamise osalisteks. Kaupade ja teenuste suurostjatena võivad nad riskida sellega, et nende töövõtjad ja alltöövõtjad värbavad ja/või võtavad isikuid tööle neid väärkoheldes või ära kasutades ning nad ostavad sunniviisilise töö kaudu toodetud kaupu ja osutatud teenuseid (nt koristusteenused). Selliste riskide vältimiseks peaks omavalitsusüksustel olema kehtestatud nõuetelevastav menetlus ja kontroll, et tagada inimõiguste austamine.

Lisaks peaksid omavalitsusüksused näitama eeskuju ning võtma eetilise ja sotsiaalse vastutuse, lisades eetilised kriteeriumid ja sotsiaalklauslid oma riigihankemenetlusse eesmärgiga edendada inimõiguste kaitset ning vältida tööjõu ärakasutamist ja inimkaubandust. Alltoodud tekstikastis on esitatud mõned nõuded, mille järgimist võiksid omavalitsusüksused riigihankelepingu sõlmimisel töövõtjalt nõuda.⁵⁴

Sotsiaalsed ja eetilised nõuded omavalitsusüksuste riigihangete korral⁵⁵

Riigihankeid korraldavad ametiasutused peaksid nõudma, et nende töövõtjad täidaksid järgmisi kohustusi:

- selge poliitilise kohustuse ja vastavate protsesside olemasolu, et keelata ärakasutamine, sunnitöö ja inimkaubandus;
- tõendite esitamine töötajatele korrapärase palgamaksete tegemise kohta kooskõlas sektori kollektiivlepinguga või muu miinimumtasu standardiga ning tööohutuse- ja tervishoiu- ja sotsiaalkindlustusnõuete täitmise kohta;
- kaupade ja teenuste allhankelepingutesse sätte lisamine, millega kohustatakse kõiki ahelas osalevaid alltöövõtjaid järgima sektoris kehtivat miinimumtasu või kollektiivlepingut, mis käsitleb töötingimusi.

Valdkonnaüleste partnerluste loomine

Inimkaubanduse ennetamine nõuab mitmesuguste osalejate – omavalitsusüksuse haldusasutuste, asjaomaste piirkondlike ja riiklike avalik-õiguslike talituste, kodanikuühiskonna, ametiühingute ja äriühingute – kaasamist, kasutamist ja nendepoolset koordineerimist. Eluaseme-, tervishoiu- ja töökohtade loomise, haridus- ja sotsiaalteenused võivad kõik mõjutada tõenäosust, et isikud satuvad inimkaubanduse ohvriks või õigusrikkujaks. Nende sektorite, politsei ja kohtusüsteemi koostöös, kasutades strateegiaid, mis põhinevad headel tavadel ja teadmistel kuritegevuse probleemide ja põhjuste kohta, võivad kuritegevust ja ohvristamist ära hoida.⁵⁶

Omavalitsusüksuste juhtidel peaks olema väga tähtis roll nende partnerluste loomise algatamisel ja edendamisel. Näitena võib tuua teisi linnapeade algatusi piirkondades, mis on korraldatud Läänemere Linnade Liidu või sõpruslinnade algatuste, aga ka linnapeade pakti kaudu näiteks energiatõhususe ja kliimamuutustega kohanemise teemal. Peale selle tuleb taoliste partnerlustele kasuks teabevahetus, koostöö ja kooskõlastamine teiste omavalitsusüksustega piirkondlikul ja riigi tasandil, mitte üksnes kogemuste vahetamise ja vastastikuse õppe eesmärgil, vaid ka selleks, et ära hoida mõju, millega tõhusad ja ranged meetmed inimkaubanduse ennetamiseks kohalikul tasandil toovad kaasa probleemi edasikandumise teistesse piirkondadesse, kus selliseid meetmeid veel ei kasutata.⁵⁷

Bergeni koostöömudel

Bergenis on kohalikud omavalitsused taganud rohkem süüdimõistvaid otsuseid inimkaubanduse valdkonnas kui üheski teises Norra piirkonnas. Mitmed neist on seotud lastega kaubitsemise juhtumitega. Kohalik sektoriülene operatiivmeeskond (TOT), kuhu kuuluvad kohalike õiguskaitseasutuste ja omavalitsusüksuse esindajad, sealhulgas teabetalituse, sotsiaalmeti ja lastekaitsemeti esindaja, on aja jooksul kinnistanud inimkaubandusalaseid teadmisi ja asjatundlikkust.⁵⁸ TOT koguneb 24 tunni jooksul alates hetkest, kui kahtlustatakse, et mõni laps on sattunud inimkaubanduse ohvriks. TOT hõlbustab ka suunamist ja koostööd erinevate ametite vahel. Lisaks on inimkaubanduse juhtumite alane töö Bergeni politsei jaoks tähtis prioriteet. Neil on spetsialiseerunud prokurörid ja uurijad, kes töötavad samas rühmas ja uurivad kõiki inimkaubandusega seotud juhtumeid. Nii Norra ametiasutused kui ka vabaihendused on Bergeni piirkonnas inimkaubandusega võitlemisel saavutatud edusamme tunnustanud.⁵⁹

Leedu piirkondliku koostöö projekt

Caritas Lithuania rakendas aastatel 2012–2014 piirkondliku projekti „Kompleksne lähenemisviis inimkaubanduse probleemidele Panevezyse piirkonnas Leedus”. Panevezyse piirkond on tuntud kui piirkond, kust pärinevad seksuaalse ärakasutamise eesmärgil toimuva inimkaubanduse naissoost ohvrid ning viimasel ajal ka meessoost isikud, keda on sunnitud tegelema varguste, murdvarguste ja narkootikumide müügiga näiteks Ühendkuningriigis, Saksamaal, Hispaanias ja Rootsis. Projekt keskendus kohaliku olukorra väljaselgitamisele ning koostöö arendamisele ja kohaliku kogukonna aktiivsele kaasamisele, et ennetada piirkonnas inimkaubandust. Projekti käigus moodustati politseiametnikest, sotsiaaltöötajatest ja psühholoogidest koosnevad meeskonnad, et rakendada eriprogramm „SOS! Inimkaubanduse ohud” kohalikes koolides, lastekodudes ja noortekeskustes. Peale selle korraldati kohalikele sotsiaaltöötajatele, politseiametnikele, prokuröridele ja kohtunikele inimkaubanduse alaseid koolitusi. Kokku koolitati 190 isikut, et tuvastada inimkaubanduse ohvreid ja suurendada arusaamist ohvrite traumast ja psühholoogilistest omadustest üldiselt. Kohaliku kogukonna liikmetele korraldati kokku 25 avatud üritust, sealhulgas ümarlaudu kohalike spetsialistidega, et suurendada teadlikkust ja jagada kogemusi.⁶⁰

Omavalitsusüksuste tegevuspunktid

- Nii üldiste kui ka sihipäraste teadlikkuse tõstmise meetmete rakendamine, mis on mõeldud riskirühmadele, spetsialistidele ja äriühingutele vastavalt kohalikele vajadustele ja tuvastatud riskidele.
- Sihtrühmade laiendamine, kaasates mittetavapäraseid sihtrühmi, nagu taksojuhid, raamatukogutöötajad, tervisekaitseinspektorid jne.
- Teavitustöö pakkumine ja rakendamine, et toetada ja kaasata ohustatud elanikerühmi.
- Eetiliste kriteeriumide ja sotsiaalklauslite lisamine riigihangetesse, et ennetada ärakasutamist kaupade ja teenuste ostmisel.
- Valdkonnaüleste partnerluste loomine, et edendada inimkaubanduse ennetamist kohalikul tasandil.

Omavalitsusüksuste

peamiste tegevuspunktide kokkuvõte

Eesmärk	Tegevus	Kelle poolt
Kohalikul tasandil inimkaubandusega tegelemine kohaliku olukorra väljaselgitamise kaudu	<ul style="list-style-type: none"> • Selgitada välja inimkaubanduse kohalik olukord, et teha kindlaks ohustatud elanikerühmad ja ohtlikud paigad ning koguda teavet inimkaubanduse toimepanijate ja kaasosaliste kohta. • Koguda teavet, millised vahendid ja teenused on omavalitsusüksuse haldusasutustes ja omavalitsusüksuse territooriumil kättesaadavad. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kohalik inimkaubanduse ekspertrühm või kuritegevuse ennetamise rakkerühm või muud struktuurid, mis on loodud omavalitsusüksuse tasandil, et tegeleda näiteks sotsiaalse tõrjutuse, naistevastase vägivalga ja/või rändajate lõimimise küsimustega. • Muud kohalikud osalejad, nt politsei ja vabaühendused
(Võimalike) ohvrite tuvastamise edendamine	<ul style="list-style-type: none"> • Selgitada välja kohalikud võtmeisikud/asutused, kes võivad oma töös kohata ja tuvastada võimalikke inimkaubanduse ohvreid (ja haavatavaid rühmi). • Tagada inimkaubanduse indikaatorite kättesaadavus töötajatele, kes inimkaubanduse ohvritega esimesena kokku puutuvad. See võimaldab võimalikke ohvreid kohalikul tasandil ja eelkõige riskantsetes paikades paremini kindlaks teha. • Määrata selged kohustused ja pakkuda korrapäraselt koolitust erinevatele sihtrühmadele, kes osalevad tuvastamisel ja suunamisel. 	<ul style="list-style-type: none"> • Omavalitsusüksuse töötajad, sealhulgas sotsiaal- ja terviseametid, koolide juhid jne • Kohalik politsei, kontrolliasutused • Vabaühendused, usuorganisatsioonid, rändajate õiguste organisatsioonid, ametiühingud, äriühingud ja eraisikud

Eesmärk	Võetav meede	Kelle poolt
Ohvrite pakutava abi parandamine	<ul style="list-style-type: none"> • Kehtestada paindlik ja kiire kord abistamisahela käivitamiseks, määraes kaasatavatele selged rollid ja ülesanded. • Pakkuda tingimusteta ja õigustel põhinevat abi mitte üksnes ametlikult tuvastatud inimkaubanduse ohvritele, vaid ka võimalikele ja eeldatavatele haavatavatele olukorras olevatele ohvritele. 	<ul style="list-style-type: none"> • Omavalitsusüksuse sotsiaal- ja terviseametid, kriisikeskused, kohalik politsei • Vabaühendused ja varjupaigad, muud organisatsioonid, mis pakuvad sotsiaalset, õiguslikku või muud nõustamist või tegelevad haavatavate elanikerühmade teavitamisega
Inimkaubanduse ennetamine	<ul style="list-style-type: none"> • Pakkuda ja rakendada teavitustööd, et toetada ja kaasata ohustatud elanikerühmi. • Suurendada teadlikkust üldsuse, riskirühmade, spetsialistide rühmade ja äriühingute seas. • Lisada eetilised kriteeriumid ja sotsiaalklauslid riigihangetesse, et ennetada ärakasutamist kaupade ja teenuste ostmisel. 	<ul style="list-style-type: none"> • Omavalitsusüksuse sotsiaal- ja tervishoiuametid, riigihangete ametnikud, vabaühendused, rändajate õiguste organisatsioonid, naisorganisatsioonid, ametiühingud, äriühingud, tööandjate liidud • Eraisikud

Viited

- ¹ ICPC (2011): Towards Human Trafficking Prevention: A Discussion Document, 11-12.
- ² ICPC (2014): 4th International Report. Crime Prevention and Community Safety: Trends and Perspectives. Montreal: International Centre for the Prevention of Crime (ICPC), 130.
- ³ Samas.
- ⁴ Vt täpsemalt CBSS (2015): Promoting the Human Rights and the Best Interests of the Child in Transnational Child Protection Cases; CBSS (2015): Practical Guide for Caseworkers and Case Officers. Kättesaadav aadressil <http://www.childcentre.info>.
- ⁵ Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsiooni täiendav naiste ja lastega kaubitsemise ning muu inimkaubanduse ärahoidmise ja selle kuriteo eest karistamise protokoll (15. november 2000).
- ⁶ Inimkaubandusvastane Euroopa Nõukogu konventsioon (CETS nr 197).
- ⁷ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 5. aprilli 2011. aasta direktiiv 2011/36/EL, milles käsitletakse inimkaubanduse tõkestamist ja sellevastast võitlust ning inimkaubanduse ohvrite kaitset ja millega asendatakse nõukogu raamotsus 2002/629/JSK. ELT L 101, 15.4.2011.
- ⁸ ÜRO inimõiguste ülemvoliniku büroo (2010): Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking. Commentary, Principle 1, 49–74. Vt ka konverentsi soovitus selle kohta, kuidas edendada inimkaubanduse ohvrite abistamist Läänemere piirkonnas, 2.
- ⁹ ÜRO inimõiguste ülemvoliniku büroo (2010): Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking. Commentary, Principle 8, 141–151. Vt ka konverentsi soovitus selle kohta, kuidas edendada inimkaubanduse ohvrite abistamist Läänemere piirkonnas, 2.
- ¹⁰ Inimkaubandusvastase Euroopa Nõukogu konventsiooni artikli 12 lõige 6, direktiivi 2011/36/EL põhjendus 18 ja artikli 11 lõige 3.
- ¹¹ ÜRO inimõiguste ülemvoliniku büroo (2010): Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking. Commentary, Principle 2, 11–151.
- ¹² Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsiooni täiendava naiste ja lastega kaubitsemise ning muu inimkaubanduse ärahoidmise ja selle kuriteo eest karistamise protokoll preambuli lõige 1, ÜRO 2000.
- ¹³ Lisainformatsioon: https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Docs/Convntn/default_en.asp
- ¹⁴ SOLACE – Human Trafficking report 2009 –The role of local authorities in addressing human trafficking. Report of the SOLACE Study Group, 2009; National Crime Prevention Centre Canada, Local Safety Audit Guide: To Prevent Trafficking in Persons and Related Exploitation, 2013.
- ¹⁵ Samas, 17.
- ¹⁶ Samas, European Forum for Urban Safety, Guidance on Local safety Audits. Compendium of International Practice, 2007.
- ¹⁷ Üksikasjalikke suuniseid kohaliku ohutusauditi läbiviimiseks vt European Forum for Urban Safety (EFUS), Guidance on Local Safety Audits. A Compendium of International Practice, 2007.
- ¹⁸ Aruanne kaubitsejate omaduste ja motiivide ning nendevaheliste sotsiaalsete suhete kohta, TRACE projekt, juuni 2015. Kättesaadav: http://trace-project.eu/wp-content/uploads/2015/06/TRACE_Deliverable-3.1_Final.pdf.
- ¹⁹ OSCE (2011): Trafficking in Human Beings: Identification of Potential and Presumed Victims. A Community Policing Approach SPMU Publication Series, kd 10. Viin: OSCE.
- ²⁰ Nt FRA (2015): Severe labour exploitation: workers moving within or into the European Union States' obligations and victims' rights. Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet.

- ²¹ Eurostat (2014): Trafficking in human beings. Statistical working papers. 2014. aasta väljaanne. Eurostat.
- ²² Sorrentino, Liliana & Jokinen, Anniina (2014): Guidelines to Prevent Abusive Recruitment, Exploitative Employment and Trafficking of Migrant Workers in the Baltic Sea Region. HEUNI aruanded 78. Helsingi: HEUNI. ADSTRINGO projekt.
- ²³ Ollus, Natalia & Jokinen, Anniina (2013): „We've Got People Lined Up Behind the Door”: Placing the Trafficking and Exploitation of Migrant Workers in Context in the Restaurant and Cleaning Sectors in Finland. Väljaandes Ollus, Natalia, Jokinen, Anniina & Joutsen, Matti (2013) (toim). Exploitation of Migrant Workers in Finland, Sweden, Estonia and Lithuania. Uncovering the links between recruitment, irregular employment practices and labour trafficking. HEUNI aruanded 75. Helsingi: HEUNI, 31–170. ADSTRINGO projekt.
- ²⁴ ILO (2009): Operational indicators of trafficking in human beings. Results from a Delphi survey implemented by the ILO and the European Commission. Muudetud versioon, september 2009. Genf: ILO.
- ²⁵ Jokinen, Ollus & Viuhko (2011): Work on Any Terms: Trafficking for Forced Labour and Exploitation of Migrant Workers in Finland. Helsingi: HEUNI aruanne 68, 135–137.
- ²⁶ Samas, 137.
- ²⁷ Handbook of best practices of multidisciplinary cooperation against trafficking in human beings (põhineb konverentsil „Putting Rantsev into Practice”, 16.–18. aprill 2013, Madalmaad).
- ²⁸ <http://www.gegen-menschenhandel.de/>
- ²⁹ <http://www.gegen-menschenhandel.de/Downloads/arbeiten.pdf>.
- ³⁰ Ihmiskaupan uhrin tunnistaminen ja auttaminen. Tampereen toimintamalli. Tampereen kaupunki, Pro-tukipiste & RIKU.
- ³¹ Human Trafficking and the Role of Local Governments, UNITAR 2014.
- ³² Global Alliance against Trafficking in women, Briefing paper. Unmet Needs: Emotional support and care after trafficking. 2015.
- ³³ UNODC Toolkit on Principles of Victims Assistance. Veebilehel: https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Toolkit-files/08-58296_tool_8-1.pdf.
- ³⁴ Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsioon, 2000; 2005. aasta inimkaubandusvastane Euroopa Nõukogu konventsioon; Euroopa Parlamendi ja nõukogu 5. aprilli 2011. aasta direktiiv 2011/36/EL, milles käsitletakse inimkaubanduse tõkestamist ja sellevastast võitlust ning inimkaubanduse ohvrite kaitset.
- ³⁵ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 5. aprilli 2011. aasta direktiiv 2011/36/EL, milles käsitletakse inimkaubanduse tõkestamist ja sellevastast võitlust ning inimkaubanduse ohvrite kaitset. Brüssel 2011.
- ³⁶ Pescinski (2015): A human rights approach to human trafficking. United Nations University.
- ³⁷ Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon (2007): The IOM Handbook on Direct Assistance for Victims of Trafficking.
- ³⁸ Samas, 4.
- ³⁹ Samas.
- ⁴⁰ CBSS (2011): Handbook for Diplomatic and Consular Personnel on How to Assist and Protect Victims of Human Trafficking. Stockholm: CBSS.
- ⁴¹ En manual - Att möta dem som är utsatta i människohandel för sexuella ändamål. Malmö Stad.
- ⁴² Joonis põhineb inimkaubanduse ohvrite pakutaval La Strada abiskeemil, mida rakendatakse riikliku suunamismehhanismi skeemi raames ehk riikliku sekkumis- ja

nõustamiskeskuse poolt. Vt lähemalt: www.kcik.pl.

⁴³ Anette Brunovskis & Rebecca Surtees (2015), Reframing trafficking prevention. Lessons from a “Positive Deviance” approach. Fafo-report 2015:21. FAFO & Nexus institute, 13.

⁴⁴ https://www.unodc.org/documents/congress//Documentation/A-CONF.222-9/ACON-F222_9_e_V1500544.pdf, 6.

⁴⁵ Samas. Vt ka International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy (2011): Towards Human Trafficking Prevention: A discussion document, 25.

⁴⁶ <http://www.hel.fi/www/kanslia/virka-en/advice/immigration-advice/>

⁴⁷ Projekti viisid ellu Lääne-Pomorze vojevoodkonna amet, Szczecinekki maakonna politsei, Lääne-Pomorze haridusamet, siseministeeriumi rändepoliitika osakond, sihtasutus Safer Together, vabäihendus ITAKA, Lääne-Pomorze vojevoodkonna piirivalve, meedia ja ülikooli esindajad.

⁴⁸ TRACE'i projekti eesmärk 6.1: Review of EU Projects - Promising Practices in Combatting Human Trafficking 2015, 26–28. http://trace-project.eu/wp-content/uploads/2015/04/TRACE_D6.1_Final.pdf.

⁴⁹ Vt näiteks OSCE (2010): Unprotected Work, Invisible Exploitation: Trafficking for the Purpose of Domestic Servitude. Viin: OSCE; OSCE (2014): How to prevent human trafficking for domestic servitude in diplomatic households and protect private domestic workers. Viin: OSCE.

⁵⁰ Inimõiguste Nõukogu (2011): Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises, John Ruggie. Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations “Protect, Respect and Remedy” Framework, A/HRC/17/31, 2. põhimõte. Vt ka Sorrentino ja Jokinen (2014). Businesses are expected not only to declare respect of human rights but also to show how they ensure such commitment wherever they operate.

⁵¹ Marshall, P (2011): Re-thinking Trafficking Prevention. A Guide to Applying Behaviour Theory, UN Inter-Agency Project on Human Trafficking and Asian Development Bank, 16.

⁵² Lisateave: <http://www.stadsmissionen.se/Socialverksamhet/Hemloshet1/Crossroads/>

⁵³ Lisateave: <http://www.stadsmissionen.org/om-oss/tidningen-gatljus/valda-artiklar-ur-tidningen-gatljus/center-for-eu-migranter-crossroads-goteborg/>.

⁵⁴ Sorrentino & Jokinen (2014): Guidelines to Prevent Abusive Recruitment, Exploitative Employment and Trafficking of Migrant Workers in the Baltic Sea Region. HEUNI aruanded 78. Helsingi: HEUNI, 36–40. ADSTRINGO projekt.

⁵⁵ Samas.

⁵⁶ ICPC (2014): 4. rahvusvaheline aruanne. Crime Prevention and Community Safety: Trends and Perspectives. Montreal: International Centre for the Prevention of Crime.

⁵⁷ Dutch National Rapporteur on Trafficking in Human Beings and Sexual Violence against Children (2013). Trafficking in Human Beings. Ninth report of the Dutch National Rapporteur. The Hague.

⁵⁸ https://www.bergen.kommune.no/bk/multimedia/archive/00156/Rapport_om_arbeid_m_156710a.pdf.

⁵⁹ <http://www.ba.no/nyheter/halvparten-av-dommene-for-menneskehandel-har-falt-i-bergen/s/5-8-43309>; <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/krim/domfellelser-for-menneskehandel-bergen-vs-oslo-15-8/a/23358966/>.

⁶⁰ http://eucpn.org/sites/default/files/content/download/files/gp_ecpa_2014_lt_complexapproachtotheproblemsofhumantraffickinginpanevezysregionlithuania.pdf.

Inimkaubandus on keeruline rahvusvaheline kuritegu, ent samal ajal avaldab see konkreetset mõju kohalikele kogukondadele. Värbamine ja ärakasutamine toimub kohalikel tänavatel ja lähiümbruses. Naisi ja mehi kasutatakse seksuaalselt ära tänavail või kohalikes baarides, ettevõtetes ja hotellides. Tööjõuga kaubitsemise ohvreid võib leida koduabiliste seast, avalike kontorite, koolide ja kaupluste koristajate seast, kohalikest restoranidest, kiirtoidukohtadest, põllumajandusettevõtetest, tanklatest või ehitusplatsidelt. Inimesi kasutatakse ära ka kerjamisele ja kuritegevusele sundimisel.

Käesoleva dokumendi „Juhendmaterjal omavalitsüksustele. Meetmed tõhustamaks inimkaubanduse vastu võitlemist kohalikul tasandil” üldeesmärk on pakkuda kohalikele võtmeisikutele teadmisi ja õigeid vahendeid, et tugevdada nende rolli inimkaubanduse vastases töös ning suurendada inimkaubanduse vastaste meetmete tõhusust, tagades nõuetekohase ja õigeaegse ohvrite tuvastamise, piisava ning jätkusuutliku abi ja kaitse. Kohalikul tasandil tuleks reageerida inimkaubandusele vastavalt oludele, suundumustele ja riskirühmadele, mis on varasemalt kindlaks tehtud.

— THE STROM PROJECT —

Ministry of the Interior of the Republic of Latvia